

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ОХОРОНИ І
ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО
НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ**

Дипломна робота
Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконала студентка 6 курсу 623 групи
Спеціальності 291 Міжнародні відносини
суспільні комунікації та регіональні студії

Талібова Сара Шахмамед-гизи

Керівник: д. іст. н., професор **Марусик Т. В.**

Рецензент: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №

Від

Зав. Кафедри _____ доц. Макар В. Ю.

Чернівці - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1. 1. Теоретико-концептуальні підходи до вивчення проблеми.....	7
1. 2. Аналіз джерельної бази дослідження.....	15
Розділ II. ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ СПИСКУ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО.....	21
2.1. Основні закономірності та тенденції включення пам'яток національного значення до Списку ЮНЕСКО.....	21
2.2. Міжнародні акти щодо стратегії розвитку культурної спадщини ЮНЕСКО	42
Розділ III. ОБ'ЄКТИ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ.....	56
3.1. Концептуальні засади охорони і збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні.....	56
3.2. Українські пам'ятки ЮНЕСКО у міжнародних відносинах	71
ВИСНОВКИ.....	87
SUMMARY.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми. Україна увійшла у третє тисячоліття як незалежна, демократична європейська держава. Сучасні євроінтеграційні прагнення України визначаються як геополітичним статусом, так і науковими, культурними, духовними здобутками.

В умовах політичної модернізації кожен народ зокрема український покладає чималі сподівання на розвиток міжнародного співробітництва у суспільно-політичній, соціально-економічній та культурній сферах. Вагому роль у зазначених процесах відіграє співробітництво країн, насамперед країн-членів ЮНЕСКО щодо охорони і збереження унікального культурного і природного надбання людства - об'єктів, включених до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, ліквідації неписьменності, підготовки фахівців для майбутнього та формування нового покоління у дусі миру, взаєморозуміння, толерантності та демократії.

Державно-правове регулювання у сфері охорони об'єктів культурної спадщини України та її народів - це особливе питання щодо ставлення до культурної спадщини, що має практичну та теоретичну важливість, причому юридичний аспект даного питання, та сутність проведення політики у світовому та державному масштабах вимагають глибоких і всебічних досліджень. Культура відіграє провідну роль у житті людини, вона є своєрідним фактором розвитку як окремої особистості та окремих груп, у тому числі малих, етнічних, так і людства загалом. Великий культурний пласт складається з різнорідних частинок, що становлять культурні цінності, привнесені різними цивілізаціями, народами, іноді й окремими особистостями. Безсумніву, культурна спадщина будь-якої держави виступає її найважливішою цінністю. У багатонаціональних державах вкрай важлива підтримка окремих груп та

утворень (народів, релігійних об'єднань та інших соціально-культурних утворень). Разом з тим, етнокультурна «мозаїчність» світу обумовлює цілу низку проблем, у тому числі, пов'язаних з охороною та регулюванням культурної спадщини народів світу. Переважна більшість питань у галузі культури вирішуються не лише на державному, а й міжнародному рівні, адже вони тісно пов'язані з формуванням толерантності, викоріненням дискримінації, вирішенням національних конфліктів, посягань на культурні об'єкти та цінності тощо. У ході непорозумінь цивільних чи релігійних, воєнних дій знищуються як пам'ятки архітектури, так і численні культурні цінності, нерідко стираються свідчення про існування окремих народів та держав.

Крім того, розглядаючи зазначену проблему важливо чітко усвідомити співвідношення міжнародного та державного (внутрішньодержавного) правового регулювання у сфері культурної спадщини. Співвідношення міжнародно-правового та національно-правового регулювання в окремих випадках вирішується неоднозначно, а щодо превалювання першого ведеться чимало дискусій як на його користь, так і проти. Проте саме ця сфера є своєрідним майданчиком, на основі якого можливе як встановлення загальних цілей правового регулювання та досягнення соціально-корисних результатів, так і створення необхідних умов для збереження об'єктів культурної спадщини.

Мета і завдання дослідження. Актуальність обраної для дослідження теми дозволили окреслити мету дипломної роботи: здійснити комплексний науковий аналіз розвитку міжнародних відносин України крізь призму діяльності ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Окреслена мета зумовила постановку і вирішення таких завдань:

- визначити методологічні принципи вивчення ролі об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в міжнародних відносинах;
- проаналізувати особливості впливу культурної спадщини ЮНЕСКО на зміцнення міжнародних відносин України з країнами членами ЮНЕСКО;
- розкрити основні тенденції включення пам'яток національного значення до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;
- охарактеризувати українські об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО як своєрідний інструмент культурної дипломатії.

Об'єктом дослідження виступають міжнародні відносини крізь призму охорони та збереження об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на прикладі України.

Предмет дослідження - українські об'єкти культурної та природної спадщини ЮНЕСКО.

Методи дослідження. Багатогранність досліджуваної проблеми зумовила необхідність застосування міждисциплінарного підходу. В основу підходів і методів покладено методологічні принципи наукової об'єктивності та системності, сходження від абстрактного до конкретного, раціональності наукового пошуку.

Методологічною основою є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів. Використання системного підходу зумовлює розкриття цілісності об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну конструкцію.

Зазначені підходи дозволили використати низку методів дослідження як загальнонаукових, так і спеціальних. Методи аналізу і синтезу сприяли поєднанню окремих фрагментів одержаної інформації у єдине ціле. Проблемно-хронологічний метод дав можливість простежити досліджувані процеси в історичній ретроспективі. Крім

того, були застосовані принципи вивчення соціальних явищ у теоретичному взаємозв'язку та взаємообумовленості та порівняльно-правовий метод.

Наукова новизна результатів дослідження визначається сукупністю поставлених завдань та засобами їх розв'язання.

Комплексна наукова розробка питання діяльності ЮНЕСКО у різних сферах її діяльності досліджувалася вітчизняними і закордонними дослідниками. Проте діяльність цієї потужної організації у сфері збереження культурного і природного надбання людства, а тим більше визначення об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО своєрідними інструментами культурної дипломатії наразі потребують доопрацювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування їх у діяльності Українського національного комітету ІКОМОС, Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, у навчальній роботі, при окресленні основних засад культурної дипломатії, популяризації культурної спадщини ЮНЕСКО.

Структура роботи. Структура дипломної роботи відповідає основним завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дослідження становить сторінок, з яких основного тексту. Список використаних джерел налічує позицію.

Розділ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1. 1. Теоретико-концептуальні підходи до вивчення проблеми

На планеті Земля існує чимало різноманітних об'єктів природної та культурної спадщини, серед яких одні - створені самою природою, а інші - людиною. Проте, незважаючи на джерела їх створення і одні і інші потребують ефективної охорони як з боку тієї чи іншої країни, так і міжнародних організацій, які опікуються охороною і збереженням культурного і природного надбання людства. Без сумніву, чітке розуміння охорони і збереження об'єкта можливо лише у рамках розробленої правової категорії.

Об'єкти всесвітньої спадщини поділяються на дві великі групи: природні та культурні. Звісно, визнання нових об'єктів надбанням людства посилює питання їх охорони і збереження відповідно до вимог як вітчизняного, так і міжнародного законодавства.

Найбільш вразливими у плані безпеки є і нові локальні об'єкти культурної спадщини, субкультури, національні культури регіонального значення. Слід зазначити, що в цілому рівень безпеки значного масиву культурної спадщини в Україні залишається вкрай низьким.

Поняття «культурна спадщина» - багатопланове та багатовимірне, оскільки використовується у різних галузях. Проте можна виділити й спільне у всіх визначеннях зокрема цінність, шанування, ідентифікація з минулим тощо.

Культурна спадщина - це «...віднесені до певного простору та часу типові та унікальні зразки багатьох сторін матеріальної та духовної діяльності населення»[40]. В об'єктному складі «культурна спадщина» поділяється на рухомі та нерухомі матеріальні об'єкти, а також нематеріальні об'єкти, які є частиною духовної культури, або ж поєднання матеріального та духовного, а саме: моральні та естетичні норми різних народів, які існували в різні епохи історії та в різних умовах географії; встановлені особливості мови, норми та зразки поведінки; мови, діалекти та говірки; національні звичаї та традиції, зумовлені географічними умовами проживання; історичні топоніми, фольклор, художні промисли та ремесла тощо[19].

Культурна спадщина країни – найважливіша складова життєдіяльності кожного народу.

На даний момент культурна спадщина в Україні регулюється перш за все, ст. 54 Конституції України, де чітко зазначено, що «...культурна спадщина України охороняється законом»[37]. Разом з тим, держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться поза її межами. Основні положення Конституції України конкретизовано в Законі України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.)[66]. Слід зазначити, що після тривалих дебатів у 2018 р. нарешті Верховна Рада України затвердила зміни до щодо збереження пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО доповненням ст. 1, 4, 5, 24, 32 та виокремленням окремого розділу «Особливості охорони об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Згідно із зазначеним законом «...культурна спадщина - це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної

спадщини» [66]. В свою чергу, до об'єктів культурної спадщини відносяться визначні місця, споруди (витвір), комплекси (ансамблі) або їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні об'єкти незалежно від стану їх збереження, які до сьогодні зберегли цінність з точки зору археології, естетики, етнології, історії, архітектури, мистецтва, наукови чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Без сумніву, культурна спадщина регулюється міжнародно-правовими актами, її охорону здійснюють спеціалізовані організації та інституції. В Україні діє спеціальний реєстр пам'яток національного значення, до якого включені об'єкти, які охороняються відповідно до вимог Закону України «Про охорону культурної спадщини» та об'єкти, які включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, які перебувають під охороною як вітчизняного, так і міжнародного законодавства зокрема «Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини», прийнятою ЮНЕСКО у 1972 р. та Настанов щодо імплементації зазначеної конвенції 2005 р.

ЮНЕСКО - спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, яка відіграє провідну роль в охороні і збереженні культурного та природного надбання людства.

В основу діяльності ЮНЕСКО у галузі культури закладено сприяння культурному розмаїттю, що ґрунтується на людських взаєминах. Цей підхід було підтверджено у 2001 році з прийняттям Загальної декларації про культурне розмаїття. Від охорони всесвітньої культурної та природної спадщини, що представляє цінність для всього людства, організація перейшла до захисту різних форм нематеріальної

культурної спадщини та шедеврів усної творчості. Надзвичайно важливим моментом у діяльності ЮНЕСКО у сфері культури є збереження культурної спадщини в умовах збройних конфліктів, що особливо актуалізувалося для українських об'єктів під час військових дій на Сході України та окупації Російською Федерацією Кримського півострова. Започаткуванням цьому напряду слугував Пакт Реріха, підписаний у 1935 р., Цей документ зі змінами і доповненнями набув нового звучання у 1954 р. і відомий в історії під назвою Гаазька конвенція.

Варто зазначити, що у зазначених вище документах був відсутній власне термін "культурна спадщина", який вперше з'явився лише у 1972 році у Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО. Саме конвенція стала основою для забезпечення збереження та охорони всесвітньої культурної і природної спадщини.

Центр Всесвітньої спадщини, який діє в структурі ЮНЕСКО на підставі даної конвенції у 1978 р. Започаткував Список Світової спадщини ЮНЕСКО, до якого включені природні або створені людиною об'єкти культурної спадщини. Основне завдання, що покладено на Центр Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, який взяв на себе зобов'язання за включені до Списку об'єкти - їх збереження та масова доступність в силу важливої культурної, історичної або екологічної значимості.

Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО знаходяться під охороною міжнародного законодавства. Так статус об'єкта культурної чи природної всесвітньої спадщини надає йому ряд переваг:

- додаткова гарантія збереження унікальних культурних і природних комплексів і споруд;

- підвищення престижу територій, на яких розташовані об'єкти та його установи;
- сприяння просуванню зазначених об'єктів та розвитку альтернативних видів природокористування зокрема екотуризму;
- забезпечення першочергового значення у накопиченні джерел фінансування для збереження об'єктів всесвітньої культурної та природної спадщини, насамперед з Фонду всесвітньої спадщини, що підтримує контроль над незмінністю та цілісністю цих об'єктів.

Разом з тим, країни, на території яких розташовані об'єкти всесвітньої спадщини, несуть повну відповідальність за їхнє всебічне збереження в автентичному вигляді.

На останній сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відбулася у червні 2021 р. до Списку ЮНЕСКО було включено 31 об'єкт. Наразі Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО нараховує 1185 об'єктів, з яких 907 – культурної спадщини, 229 – природної та 49 – змішаної у 167 країнах-членах Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини[86]. Кожен об'єкт має власний ідентифікаційний номер[43]. Серед цих об'єктів в Україні розташовано всього сім серед яких чотири – власне українські номінації і три – транскордонні, що складає лише 0,6% від загальної кількості об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у світі.

12 жовтня 1988 року Україна, ще перебуваючи у складі СРСР, ратифікувала Конвенцію ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, а перша українська пам'ятка увійшла до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини у 1990 року на 14-й сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Надалі список об'єктів

Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні поповнювався у 1998, 2005, 2007, 2011 та 2013 роках. Крім того, список пам'яток зазнавав змін та розширювався у 2005, 2008, 2011 та 2017 роках[43].

Як і у випадку з пам'ятками, у формуванні культурного та історичного потенціалу української нації, вагому роль відіграють культурні цінності, що зберігаються у колекціях музеїв.

Останнім часом занчна увага світової спільноти приділяється охороні нематеріальної культурної спадщини, що пояснюється запровадженням ЮНЕСКО нової номінації – пам'ятки нематеріальної культури. Це можуть бути найрізноманітніші культурні традиції різних народів - самобутні художні промисли, фольклор, побутові традиції, різноманітні ритуали тощо.

Збереження об'єктів культурної спадщини передбачає їх обов'язковий державний облік. Лише державний облік може юридично визнати той чи інший об'єкт спадщини пам'яткою історії та культури. Включення об'єкта у відповідний документ реєстраційного обліку передбачає юридичні наслідки зокрема внесення його до системи заходів адміністративного характеру, що спрямовані на збереження, та поширення на нього обмежень у сфері забезпечення та використання доступності.

Державна охорона та обмеження обороту пам'яток історії та культури може здійснюватися до їх офіційної реєстрації. Як правило, такі об'єкти називаються "виявленими". Такі об'єкти історико-культурної спадщини вносяться до списку попереднього обліку та до моменту прийняття ними статусу, що підлягають охороні нарівні з пам'ятками історії та культури. Крім того, державна охорона об'єктів, що ще не набули статусу пам'ятки, проте відносно яких проводяться

роботи з вивчення та з метою надання такого статусу, підлягають охороні на загальних підставах.

Звісно, пам'ятка - це об'єкт, який охороняється відповідно до закон. Так, Е. Добровольська зазначала: «...Будь-яка пам'ятка - архітектури, живопису, літератури, прикладного мистецтва, садово-паркового мистецтва тощо є насамперед пам'яткою культури». [28]

Без сумніву, культурна спадщина визнається найважливішою частиною життя кожної людини. Це те, що залишиться нашим нащадкам, без чого неможливо уявити культурний розвиток як окремо взятої особистості, так і нації в цілому. Більш того, десяткам воїн, які намагалися стерти безліч ознак культурної складової багатьох держав це не вдалося і, як ми розуміємо, ніколи не вдасться повністю знищити найбільш значуще та головне в нашому світі - пам'ять! Чимало поколінь були свідками створення, появи на нашій планеті подібних унікальних місць. Тут важливо не забувати про те, що унікальність полягає, насамперед, в автентичності, тобто неповторності. Навіть після численних реставрацій очевидна неможливість повністю відтворити оригінал.

При порівняльному аналізі вітчизняних та міжнародних правових актів було виявлено чимало особливостей міжнародно-правового регулювання охорони культурної спадщини.

Отже, повертаючись до внутрішньодержавного права, реалізація обов'язків, закріплених у Конституції України проводиться через норми Закону України «Про охорону культурної спадщини». Зазначений закон регулює суспільні відносини, що виникають у галузі збереження, законного використання та популяризації об'єктів культурної спадщини, встановлює особливості права власності зазначеними об'єктами як

особливим видом майна, а також формує загальні принципи державної та цивільної охорони (тобто взаємодії інститутів громадянського суспільства та державного апарату).

Крім того, існує чимало різних підзаконних нормативних актів, які закріплюють рекомендації щодо застосування законодавства, розвиток політики, різні рішення щодо конкретного питання тощо. Водночас деякі питання регулюються окремими кодифікованими актами. Так, громадянське законодавство закріплює правовий статус об'єктів культурної спадщини як Власності.

Цим же законодавством регулюються договірні правовідносини – договори купівлі-продажу, договір оренди, договір дарування тощо та зобов'язання з боку якого передаються як право власності щодо збереження відповідно до закону.

Виявлено, що нормативно-правові акти на національному рівні дещо імплементовані до міжнародних актів, які регулюють дану сферу з охорони та збереження культурного надбання людства. Це говорить про тісну співпрацю між країнами-учасницями конвенцій та організацій, які мають на меті зберегти всесвітню спадщину задля реалізації культурної дипломатії та популяризації концепції культурного різноманіття та важливості збереження історії.

Нині у світі накопичено колосальний та безцінний досвід охорони культурної та природної спадщини, що базується на історичних традиціях окремих держав. Вона має стати гідним відображенням сили, могутності та самобутності кожної країни та несе на собі культурні і цивілізаційні коди нації, адже без них суспільство втрачає опору і коріння, без них неможливий розвиток суспільства

1. 2. Аналіз джерельної бази дослідження

Джерельна база дослідження є доволі широкою і різноманітною. Під час роботи проаналізовано чимало матеріалів в мережі Інтернет, включаючи електронні енциклопедії, в яких вміщено актуальну на сьогоднішній день інформацію про предмет та об'єкт дослідження, інформації на офіційних сайтах установ і організацій, міжнародні нормативно-правові акти та нормативно-правові акти окремих країн, зокрема України.

Джерельна база даного дослідження складається, перш за все, з вагомого нормативно-правового підґрунтя, згідно з яким відбувається діяльність з охорони та збереження культурної спадщини. Йдеться про міжнародні нормативно-правові акти, в яких зосереджені норми міжнародного та внутрішньодержавного права та за допомогою яких встановлюються правила та інструкції щодо забезпечення охорони та збереження пам'яток, а також визначається відповідальність тих чи інших країн за збереження всесвітнього надбання, що підпорядковано тій чи іншій країні.

Перш за все, варто згадати так звану Гаазьку Конвенцію, підготовлену ЮНЕСКО, що отримала назву «Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту». Цей міжнародно-правовий документ, прийнятий на Міжнародній конференції у Гаазі (Нідерланди) у 1954 р., під час прийняття якого взяли участь 56 країн світу в тому числі УРСР.[43]

Це - перша міжнародна угода, що об'єднала нормативно-правові норми щодо охорони культурної спадщини на світовому рівні. Створена на основі «Пакту Реріха», висунутого відомим художником і громадським діячем М. Реріхом. Відповідно до даної конвенції, об'єктами міжнародної охорони є такі культурні цінності (рухомі або

нерухомі, будь-якого походження та приналежності), які мають важливе значення для культурної спадщини кожного окремого етносу. До них відносяться пам'ятки архітектури, історії та мистецтва, релігійні чи світські, археологічні пам'ятки, рукописи, архіви, колекції, музеї, бібліотеки, а також центри, де збережені культурні цінності. В конвенції зазначається, що збитки, завдані культурним цінностям, які є об'єктами міжнародної охорони, збільшують втрати культурної спадщини всього людства. Згідно з цим документом, країни-учасниці конвенції зобов'язуються поважати культурні цінності, що захищаються конвенцією й які перебувають на їхній території й на території інших країн. Крім того, уточнюється те, що під час збройного конфлікту забороняється будь-яке використання цих цінностей, при умові якщо воно може призвести до їх зруйнування або пошкодження.

Договірні сторони повинні переслідувати й попереджати крадіжки, пограбування та будь-які акти вандалізму. Особи, винні в порушенні норм конвенції, притягаються до кримінальної відповідальності згідно з чинним національним законодавством. Конференція також прийняла Виконавчий регламент процедури застосування конвенції та протокол щодо протизаконного вивезення культурних цінностей з окупованих територій, який зобов'язує незаконного власника цих цінностей повернути їх після припинення воєнних дій. Даною конвенцією затверджено відмітний знак, який може використовуватися для позначення культурних цінностей, які потребують захисту. [77]

Згодом, в результаті підтримки Міжнародної ради з питань пам'яток та п'ямятних місць (ІКОМОС) ЮНЕСКО розпочала підготовку проекту Конвенції про охорону культурної спадщини. Так, у 1965 році на конференції, що відбулася у Вашингтоні, було порушено питання про створення Організації всесвітньої спадщини, яка сприяла б міжнародній співпраці з метою захисту «найвидатніших місцевостей, ландшафтів та

історичних місць для сьогодення та майбутнього всього людства» [46]. У 1968 році Міжнародний союз охорони природи (МСОП) сформулював аналогічні пропозиції щодо природної спадщини. Нарешті, всі сторони, що брали участь у цьому процесі, дійшли до згоди з приводу єдиного тексту документа і 16 листопада 1972 року на 17-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО було прийнято Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, що започаткувала формування Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Відповідно до Конвенції деякі об'єкти культурної та природної спадщини визнаються унікальними, що володіють визначною універсальною цінністю і тому заслуговують на захист. Такі об'єкти стають частиною загальної спадщини людства та набувають статусу об'єктів всесвітньої спадщини [36].

Конвенція це міжнародний договір, приєднання до якого або його ратифікація означає, що держава бере на себе зобов'язання охороняти унікальні пам'ятки, розташовані на його території та надавати допомогу іншим державам-сторонам Конвенції в охороні їхньої спадщини.

Не можна оминати увагою настанови з виконання Конвенції про охорону всесвітньої спадщини, які значно ускладнили процедуру включення об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з окресленням перспектив подальшої охорони і збереження об'єктів значно ускладнивши процедуру номінування. Крім того, у Настановах йшлося про

- включення об'єктів до Списку всесвітньої спадщини та Списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою;
- захист та збереження об'єктів всесвітньої спадщини;
- надання міжнародної допомоги від Фонду всесвітньої спадщини;

- мобілізації національної та міжнародної підтримки Конвенції.

Вагому роль відіграла Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 р., що визнала важливість нематеріальної культурної спадщини як джерела культурного різноманіття та рушійної сили сталого розвитку. Охорона нематеріальної культурної спадщини сприяє сталому розвитку в рамках кожного з економічних, соціальних та екологічних вимірів Порядку денного до 2030 року, водночас сприяючи миру та безпеці.

Окрім актів міжнародного права, інституцій та організацій, які займаються питанням охорони та збереження культурної спадщини людства, здійснений аналіз вітчизняного законодавства, що включає різні закони, що регулюють ту чи іншу сферу суспільних відносин, які виникають внаслідок охорони об'єктів культурної спадщини. До них належать відповідні підзаконні акти, стратегії, постанови КМУ, накази та програми реалізації політики у сфері культурної спадщини України.

Серед них: Закон України "Про охорону культурної спадщини"; Закон України "Про міжнародні договори і угоди"; Закон України "Основи законодавства України про культуру"; Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004 - 2010 роки"; Закон України "Про архітектурну діяльність"; Закон України "Про основи містобудування"; Закон України "Про планування і забудову територій"; Земельний кодекс України; Державний земельний кадастр України; Закон України "Про природно-заповідний фонд України" та інші нормативно-правові акти.

Без сумніву, основним є Закон України «Про охорону культурної спадщини» 2000 р. , хоча для нашого дослідження важливі зміни до зазначеного Закону, внесені Верховною Радою України у 2018 р., що

стосуються об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, де окреслена чітка мета - регулювати правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони та збереження об'єктів культурної та природної спадщини, включених і запропонованих для включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з метою їх збереження, використання у суспільному житті в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Окрім нормативно-правових актів як міжнародних, так і національних, в роботі використано низку праць науковців різних галузей знань, що тісно пов'язані із досліджуваною проблемою.

В якості методологічної бази використано основні положення теорії загальної географії, які містяться в працях В.П. Нагірної, М.М. Паламарчука, М.Д. Пістуна, О.Г. Топчієва, О.І. Шаблія;

При теоретичному й прикладному вивченні спадщини як одному з інструментів культурної дипломатії використано праці культурологів, міжнародників, істориків та правознавців таких як Т.І. Катаргіна, Т.В. Курило, В.М. Піскун, Л.В. Прибега та чернівецьких дослідників зокрема Т.В.Марусик та Ю.С.Баланюк, М.В.Процюк, архітекторів та містобудівників В.В. Вечерського, В.Т. Завади, О.В. Лесик та чернівецького архітектора, завідувача кафедри архітектури і збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Чернівецького університету І.В.Коротун, економістів, економіко-географів та фахівців туристської галузі К.М. Горб, В.К. Євдокименко, І.Ф. Карташевська, Науменко, В.І. Павлов, Л.М. Черчик та ін.

Також використовувалися теоретичні та прикладні розробки у сфері історико-культурної та природної спадщини провідних зарубіжних вчених а саме: Л. Гаррісона, Б. Грехема, А.І. Єльчанінова, Ю.Л. Мазурова, Р. Прентіса, Ю.С. Путрика, Д. Ріпкеми, Г. Річардса, Б. Сміта, Р.Ф. Туровського, П.М. Шульгіна та ін.

При написанні роботи також було використано численні публікації, монографії та статті в періодичних виданнях з різних аспектів функціонування сфери культурної спадщини, міжнародних відносин, туризму, культурології, містобудування та архітектури; статистичні збірники, довідники, нормативно-правові документи, державні, регіональні та місцеві галузеві й соціально-економічні програми та стратегії.

Отже, аналіз джерельної бази дослідження, насамперед нормативні міжнародні акти та вітчизняне законодавство у даній галузі, різноманітні міжнародно-правові акти організацій допомогли збагнути вагому діяльність держав-членів ЮНЕСКО у сфері збереження та охорони культурної спадщини, відповідальність, яку несуть держави за порушення тих чи інших норм та ін. Вивчення теоретичної бази, понять, визначень та термінології є обов'язковим процесом при дослідженні даної галузі.

Діяльність ЮНЕСКО відіграє важливу роль у вирішенні актуальних проблем сучасності. Її значення в сучасному світі зростає завдяки тим сферам міжнародного співробітництва, що торкаються інтелектуального і духовного світів людини, приховано довгострокові, стратегічні відповіді на багато викликів XXI століття.

РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ СПИСКУ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО.

2. 1. Основні закономірності та тенденції включення пам'яток національного значення до Списку ЮНЕСКО.

Пам'ятки культури - твори живопису і скульптури, архітектурні споруди, твори декоративно-прикладного мистецтва вимагають дбайливого ставлення, постійного догляду, реставрації з метою збереження для майбутніх поколінь. Проте не лише час є руйнівним чинником, адже до таких факторів слід зарахувати й забруднення навколишнього середовища, проведення громадських робіт, розкрадання, нарешті, напад або незаконне знищення. Пам'ятки культури неабияк підтримують культурну різноманітність світу й роблять значний внесок у стійкий розвиток країни й людської цивілізації в цілому, що й робить її відповідальною за збереження своєї спадщини й передачу її наступним поколінням.

Охорона таких культурних цінностей в основному здійснюється внутрішньодержавними засобами. Кожна держава сама стежить за збереженням своєї культурної спадщини, проводячи певну політику з організації і підтримки музеїв, реєстрації об'єктів культури, фінансування реставраційних робіт та робіт з реконструкції.

Водночас велике значення надається і міжнародному співробітництву в цій галузі. Ця співпраця необхідна для обміну досвідом, надання необхідної допомоги, для запобігання знищення і боротьби з розкраданням. Зазначена співпраця координується ЮНЕСКО, в рамках якої виробляються рекомендації і конвенції з даного питання де беруть участь різноманітні міжнародні організації як урядові, так і неурядові.

Міжнародні відносини в галузі культури - частина міжнародних відносин, врегульованих нормами міжнародного права. Це означає, що охорона культурних цінностей на міжнародному рівні здійснюється на базі загально визнаних принципів сучасного міжнародного права, таких як незастосування сили і загрози силою, рівності, поваги суверенітету, невтручання у внутрішні справи та ін.

Співробітництво держав у галузі охорони культурних цінностей ведеться з використанням вироблених міжнародною практикою методів і засобів шляхом укладення договорів, приймаються рішення міжнародними організаціями, скликаються міжнародні конференції. Співпраця здійснюється як у світовому масштабі, так і на регіональному рівні, а також має місце двостороннє співробітництво держав. Розгляд цієї практики дає можливість зробити висновок, що сучасне міжнародне право регулює досить широкий спектр питань охорони культурних цінностей, починаючи від всесвітньої культурної і природної спадщини і закінчуючи вузькими проблемами, наприклад підводної археології [54]

У 1966 році Генеральна конференція ЮНЕСКО звернула увагу на необхідність вироблення рекомендацій в галузі охорони культурних цінностей з метою встановлення єдиного правового режиму для об'єктів універсальної цінності. На засіданнях експертів в наступні роки було рекомендовано розробити два документи - рекомендацію ЮНЕСКО і міжнародну конвенцію. Зроблені зусилля та робота організації над спадщиною закінчилися прийняттям на сімнадцятій сесії Генеральної конференції (Париж) 16 листопада в 1972 р. Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини.

Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО створений у 1976 р., став ініціатором започаткування списку національних шедеврів держав-членів ЮНЕСКО і надання їм відповідного статусу - всесвітньої

спадщини.

Важливі правові документи щодо культурної спадщини та різноманіття були прийняті державами-членами ЮНЕСКО у 2003 р. (Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини) та 2005 р. (Конвенція про охорону та сприяння різноманіттю культурних виразів) Згідно з Конвенцією про охорону всесвітньої і природної спадщини культурної спадщини» культурною спадщиною вважаються:

- пам'ятки: твори архітектури, твори монументальної скульптури та живопису, елементи чи споруди археологічного характеру, написи, печери та поєднання об'єктів, які мають видатну загальнолюдську цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- групи будівель: групи окремих або пов'язаних будівель, які через свою архітектуру, однорідність або місце в ландшафті мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва або науки; пам'ятки: твори людини або поєднані твори природи і людини,
- території, включаючи археологічні пам'ятки, які мають видатну універсальну цінність з історичної, естетичної, етнологічної чи антропологічної точок зору [44].

При Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури був заснований Міжурядовий комітет з охорони визначної культурної і природної спадщини загального значення, який отримав назву Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (КВС ЮНЕСКО). Як відомо, до його складу входять представники 15 країн, які обираються державами - сторонами Конвенції. Наразі число членів КВС ЮНЕСКО складає 21 особу. Одне з основних завдань членів КВС ЮНЕСКО - голосування за включення номінованих об'єктів до Попереднього або ж основного Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО під час у щорічних сесій КВС

ЮНЕСКО. Разом з тим, КВС ЮНЕСКО, як відповідальний за імплементацію Конвенції, орган, розробив чіткі критерії, що дають можливість розглядати об'єкт на предмет його включення до Списку ЮНЕСКО та надання міжнародної допомоги в рамках Фонду всесвітньої спадщини.

Кожна держава - сторона Конвенції подає, за можливості, КВС перелік цінностей культурної і природної спадщини, що розміщені на її території і можуть бути включені у список, передбачений статтею Конвенції. Цей перелік не можна вважати вичерпним, адже він має містити документацію щодо місцезнаходження даних цінностей та інтересу, який вони представляють.

На підставі переліків, що подають держави, Комітет складає, поновлює і публікує список цінностей культурної і природної спадщини (під назвою "Список всесвітньої спадщини"), так як вони визначені у статтях 1 і 2 цієї Конвенції, які, на його думку, мають видатну універсальну цінність відповідно до встановлених критеріїв. Оновлений список розсилається не рідше ніж один раз на два роки. Комітет складає, оновлює й публікує, коли цього вимагають обставини, список цінностей, що фігурують у списку всесвітньої спадщини з метою врятування яких вимагаються значні реставраційні роботи і щодо яких у рамках цієї Конвенції держава просила допомоги (під назвою "Список всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою"). У списку зазначається приблизна вартість операцій. До зазначеного списку можуть бути включені лише цінності культурної і природної спадщини, яким загрожують серйозні й конкретні небезпеки, як, наприклад, загроза зникнення внаслідок прогресуючого руйнування, проекти проведення великих громадських чи приватних робіт, швидкий розвиток міст і туризму, руйнування у зв'язку зі змінами призначення або права власності на землю, серйозні пошкодження

внаслідок невстановленої причини, занедбаність з яких-небудь причин, стихійне лихо і катаклізми, небезпека збройних конфліктів, великі пожежі, землетруси, зсуви, вулканічні вибухи, зміни рівня води, повені, припливи тощо. У разі надзвичайних обставин Комітет в будь-який час має право внести об'єкт до списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою та негайно повідомити про це Центр Всесвітньої спадщини.

Саме КВС визначає критерії, на підставі яких цінність культурної чи природної спадщини національного значення номінується до одного зі списків, передбачених Конвенцією.

У разі відмови щодо включення культурної цінності до одного із двох списків, згаданих у статті, Комітет консультується з державами-сторонами, на території яких розміщена вищезгадана пам'ятка культурної чи природної спадщини.

Крім того, Комітет, за домовленістю із зацікавленими державами, координує й заохочує проведення, вивчення й дослідження автентичності пам'ятки, яку запропоновано до включення [11].

Згідно з вищезазначеними настановами щодо імплементації Конвенції про всесвітню спадщину 2005 р. Комітет визначив десять критеріїв за якими пам'ятка, що має видатну універсальну цінність може розглядатися на предмет номінування. Якщо пам'ятка відповідає хоча би двом із десяти наступних критеріїв країна може подавати номінаційне досьє. Основні критерії:

- (i) є шедевром людського творчого генія;
- (ii) демонструє важливий обмін людськими цінностями протягом певного періоду часу або в межах культурної зони світу щодо розвитку архітектури чи технологій, монументального мистецтва, містобудування чи ландшафтного дизайну;

- (iii) несе унікальне або принаймні виняткове свідчення культурної традиції або цивілізації, яка живе або перестала існувати;
- (iv) видатний приклад типу будівлі, архітектурного чи технологічного ансамблю чи ландшафту, який ілюструє значний етап(и) в історії людства;
- (v) є видатним прикладом традиційного людського поселення, землекористування або використання моря, яке є репрезентативним для культури (або культур), взаємодії людини з навколишнім середовищем, особливо коли воно стало вразливим під впливом незворотних змін;
- (vi) бути безпосередньо чи відчутно пов'язаним із подіями чи живими традиціями, з ідеями чи віруваннями, з художніми та літературними творами видатного універсального значення;
- (vii) містить чудові природні явища або зони виняткової природної краси та естетичного значення;
- (viii) є видатними прикладами, що представляють основні етапи історії Землі, включаючи записи життя, значущі поточні геологічні процеси в розвитку рельєфу або важливі геоморфічні чи фізико-географічні особливості;
- (ix) є видатними прикладами, що представляють важливі поточні екологічні та біологічні процеси в еволюції та розвитку наземних, прісноводних, прибережних і морських екосистем і угруповань рослин і тварин;
- (x) містить найважливіші та значущі природні середовища існування для збереження біологічного різноманіття, у тому числі ті, що містять види, що знаходяться під загрозою зникнення, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки чи збереження. [8].

Однією з основних умов визначення пам'ятки видатною універсальною цінністю є його цілісність та/або автентичність, а також

має відповідну систему захисту та управління задля забезпечення її охорони [8].

Здатність зрозуміти цінність, яку приписують спадщині, залежить від того, наскільки джерела інформації про цю цінність можуть бути зрозумілі як достовірні чи правдиві. Знання та розуміння цих джерел інформації стосовно оригінальних та наступних характеристик культурної спадщини та їхнього значення, накопиченого з часом, є необхідною базою для оцінки всіх аспектів автентичності.

Судження щодо цінності, що приписується культурній спадщині, а також достовірності відповідних джерел інформації можуть відрізнятися від культури до культури і навіть у межах однієї культури. Повага до всіх культур вимагає, щоб культурна спадщина розглядалася та оцінювалася насамперед у культурних контекстах, до яких вона належить [75] .

Залежно від типу культурної спадщини та її культурного контексту, об'єкти можуть вважатися такими, що відповідають умовам автентичності, якщо їх культурні цінності правдиво та достовірно виражені за допомогою різноманітних атрибутів, включаючи такі як: форму і дизайн; матеріали і речовини; використання та функції; традиції, методики та системи управління; [26]

Слід зазначити, що такі атрибути, як дух і почуття, досить важко піддаються практичному застосуванню умов автентичності, проте їх вважають важливими індикаторами характеру та відчуття місця, зокрема у спільнотах, які підтримують традицію та культурну спадкоємність.

Використання цих джерел дозволяє розробити специфічні художні, історичні, соціальні та наукові виміри культурної спадщини, що досліджується. Наразі існує певна специфіка щодо визначення інформаційних джерел, якими вважаються фізичні, письмові, усні та

образні джерела, які дають змогу пізнати природу, особливості, значення та історію культурної спадщини.

Коли умови автентичності враховуються при підготовці номінації пам'ятки держава-учасниця повинна спочатку визначити всі застосовні суттєві ознаки автентичності. Саме заява про автентичність повинна відповідати і оцінювати ту ступінь, до якої автентичність присутня або ж виражена в кожному зі значущих атрибутів [73].

Не можна забувати, що об'єкти, які номінуються до Списку ЮНЕСКО повинні повністю відповідати умовам цілісності, яка включає всі елементи, необхідні для вираження його видатної універсальної цінності; має достатній розмір, щоб забезпечити повне представлення ознак і процесів, які передають значення пам'ятки; страждає від несприятливих умов утримання або ж занедбаності [87].

Роботу КВС ЮНЕСКО координує Центр всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (ЦВС ЮНЕСКО). Забезпечуючи повсякденне управління Конвенцією, ЦВС організовує щорічні сесії КВС та засідання Бюро, надає консультації державам-учасникам щодо підготовки номінаційних досьє, організовує міжнародну допомогу від Фонду всесвітньої спадщини за запитом, а також координує як звітність про стан об'єктів, так і надзвичайні заходи, що вживаються, коли об'єкт знаходиться під загрозою.

Крім того, ЦВС організовує технічні семінари, сприяє оновленню Списку Всесвітньої спадщини та бази даних, розробляє навчальні матеріали для підвищення обізнаності молоді про необхідність збереження спадщини та інформує громадськість, що існують з охорони і збереження Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Так, ЦВС в рамках проекту з розвитку освітніх програм щодо інформування підрастаючого покоління про унікальні цінності пам'яток природи й культури та залучення молоді до практичної діяльності зі збереження всесвітньої

спадщини підготував методичний посібник «Всесвітня спадщина в руках молоді», який перекладений різними мовами[5]. Генеральний директор ЮНЕСКО (нині - Одрі Озуле) призначила директора ЦВС, який одночасно очолює Секретаріат КВС. Секретаріат, допомагає і співпрацює з державами-учасницями та іншими консультативними органами. Окрім того, Секретаріат працює у тісній співпраці з іншими секторами та офісами ЮНЕСКО.

Основні завдання Секретаріату полягають в:

- організації засідань Генеральної Асамблеї та Комітету;
- виконанні рішень Комітету всесвітньої спадщини, резолюцій Генеральної Асамблеї та звітує про їх виконання;
- одержанні, реєстрації, перевірці повноти, архівування та передачі відповідним дорадчим органом номінацій до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;
- координацію досліджень і діяльності в рамках Глобальної стратегії для репрезентативного, збалансованого та достовірного Списку Всесвітньої спадщини;
- організацію періодичної звітності;
- координацію міжнародної допомоги;
- мобілізацію позабюджетних ресурсів для збереження та управління об'єктами Всесвітньої спадщини;
- сприянню державам-учасницям у реалізації програм і проектів Комітету;
- популяризації Всесвітньої спадщини та Конвенції шляхом поширення інформації серед держав-учасниць, консультативних органів та широкої громадськості;

- координації та проведенні реактивного моніторингу, включаючи місії з реактивного моніторингу, а також координацію та участь у консультативних місіях за потреби [8].

Слід зазначити, що реактивні моніторингові місії - це своєрідна частина статутної звітності Секретаріату та Консультативних органів КВС щодо стану збереження конкретних об'єктів, які перебувають під загрозою. КВС звертається до них за консультаціями із зацікавленою державою-учасницею, про стан об'єкта, небезпеку для об'єкта та доцільність належного відновлення цього об'єкта або оцінку прогресу, досягнутого у впровадженні таких коригувальних заходів, та включити звіт Комітету про результати місії.

Повноваження місій з реактивного моніторингу пропонуються ЦВС відповідно до рішення, прийнятого КВС та консолідується в консультації з державою-учасницею та відповідним(ими) консультативним(ими) органом(ами). Експерти для таких місій не повинні бути громадянами країни, де знаходиться об'єкт. Проте, рекомендується, щоб вони були з того ж регіону, що й об'єкт нерухомості, де це можливо. Витрати на місії даного реактивного моніторингу несе Фонд всесвітньої спадщини[35].

Консультативні місії не є частиною статутних та обов'язкових процесів, оскільки вони добровільно ініціюються самими державами-учасницями і залежать від міркувань і суджень держав-учасниць, які в них потребують. Консультативні місії слід розуміти як місії, які надають експертні консультації державі-учасниці з конкретних питань. Вони можуть стосуватися як надання підтримки та порад щодо визначення об'єктів, так і орієнтовних списків щодо номінації об'єктів для включення до Списку всесвітньої спадщини. Як альтернатива, вони можуть стосуватися стану збереження об'єкта та надання поради щодо

оцінки можливого впливу великого проекту розвитку щодо видатної універсальної цінності об'єкта, консультації щодо підготовки/перегляду плану управління тощо. Держава-учасниця з метою отримання консультацій покликає комунікувати з Центром всесвітньої спадщини та відповідними консультативними органами, іншими організаціями чи експертами.

Ця діяльність відповідає рішенням і стратегічним цілям Комітету та резолюціям Генеральної Асамблеї держав-учасниць і здійснюється у тісній співпраці з консультативними органами.

Слід зазначити, що консультативними органами Комітету всесвітньої спадщини є ICCROM (Міжнародний центр з вивчення питань збереження та реставрації культурних цінностей), ICOMOS (Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць) та IUCN (Міжнародний союз охорони природи).

Дорадчі органи відіграють визначну роль в охороні і збереженні культурної і природної спадщини. Їх завдання:

- консультивати з питань імплементації Конвенції про всесвітню спадщину у сфері своєї компетенції;
- сприяти Секретаріату у підготовці документації Комітету, порядку денного його засідань та виконанні рішень Комітету;
- сприяти розробці та впровадженню Глобальної стратегії репрезентативного, збалансованого та достовірного списку всесвітньої спадщини, стратегії розвитку потенціалу всесвітньої спадщини, періодичної звітності та посилення ефективного використання Фонду всесвітньої спадщини;
- стежити за станом збереження об'єктів Всесвітньої спадщини (у тому числі через реактивні моніторингові місії на запит Комітету

на запрошення держав-учасниць) та розглядати запити про міжнародну допомогу;

- ІКОМОС та МСОП оцінюють об'єкти, номіновані для включення до Списку всесвітньої спадщини, звертаються за консультаціями та ведуть діалог з державами-учасницями, які висунули номінацію та представляє звіти щодо оцінку КВС ЮНЕСКО.

Найбільш вагому роль серед неурядових громадських організацій відіграє ICOMOS (Міжнародна рада з питань пам'ятників і визначних місць), центральний офіс якої розташований у Парижі, Франція. Заснований у 1965 році ICOMOS покликаний сприяти застосуванню теорії, методології та наукових прийомів для збереження архітектурної та археологічної спадщини. Його діяльність ґрунтується на принципах зафіксованих у Міжнародній хартії зі збереження та реставрації пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія) 1964 року.

Спеціальна роль ICOMOS щодо дотримання Конвенції передбачає: надання оцінки об'єктам, номінованим до Списку Всесвітньої спадщини, забезпечення моніторингу стану збереження культурних об'єктів Всесвітньої спадщини, розгляд запитів щодо міжнародної допомоги, поданих державами-учасницями та ін.

ICOMOS об'єднав навколо себе фахівців різних галузей зокрема архітекторів, істориків, міжнародників, будівельників, політологів, туризмознавців та ін. Наразі відбулося двадцять Генеральних асамблей (скликається раз на три роки), під час яких розглядається чимало питань щодо охорони і збереження, реставрації і консервації, Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. До складу ICOMOS входить 120 національних комітетів, серед яких чільне місце посідає Український національний комітет ICOMOS(УНК ІКОМОС). Наразі у п'яти містах України зокрема у Чернівцях діють регіональні осередки УНК

ІКОМОС. У 2010 р. Чернівецький університет прийнятий у колективні члени УНК ІКОМОС, четверо викладачів університету є індивідуальними членами цієї престижної міжнародної організації. [42. с.286]. Під час 18 Генеральної асамблеї ІКОМОС, що відбулася у листопаді 2014 р. у Флоренції (Італія) вперше від української делегації була представлена доповідь на тему «Об'єкти ЮНЕСКО в Україні як фактор гуманітаризації суспільства». З доповідю виступила проректор Чернівецького університету Тамара Марусик, яка є віце-президентом УНК ІКОМОС по західним областям.[42 с. 302].

Не менш важливою є діяльність ICCROM (Міжнародний центр з вивчення питань збереження та реставрації культурних цінностей), що заснований у 1956 році. Штаб-квартира розташована у Римі, Італія. Статутні функції ICCROM полягають у проведенні досліджень, підготовці документації, технічної допомоги, навчанні та програмах інформування громадськості задля посилення охорони і збереження нерухомої та рухомої культурної спадщини.

Спеціалізована роль ICCROM щодо дотримання Конвенції полягає у визначенні пріоритетного партнера у навчанні культурної спадщини, здійсненні моніторингу стану збереження культурних цінностей Всесвітньої спадщини, розгляді запитів про міжнародну допомогу, поданих державами-учасницями, а також наданні підтримки потенціалу будівельної діяльності.

Не можна оминати увагою й діяльність МСОП (Міжнародний союз охорони природи), заснований у 1948 році, що об'єднує національні уряди, неурядові організації та вчених у всесвітньому партнерстві. МСОП має свою штаб-квартиру в Гланді, Швейцарія. Його місія - впливати, заохочувати та допомагати світовому співтовариству зберігати цілісність та різноманітність природи та забезпечити справедливе та екологічно стійке використання природних ресурсів .

Існують і інші менш вагомі міжнародні та неурядові організації. КВС ЮНЕСКО має повноваження закликати їх відповідно до компетенції та досвіду з метою надання допомоги у впровадженні його програм і проектів, у тому числі для реактивних моніторингових місій[4].

Варто зупинитися і на діяльності партнерів, які допомагають у збереженні Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Партнерський підхід, який базується на інклюзивному, прозорому та підзвітному прийнятті рішень щодо номінації, управління та моніторингу, забезпечує вагомий внесок в охорону об'єктів Всесвітньої спадщини та імплементацію Конвенції.

Партнерами в охороні та збереженні Всесвітньої спадщини можуть бути ті особи та інші зацікавлені сторони, особливо місцеві громади, корінні народи, урядові, неурядові та приватні організації та власники, які так чи інакше зацікавлені та беруть участь у збереженні та управлінні об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [47].

КВС ЮНЕСКО прагне створити представницький, збалансований і достовірний Список Всесвітньої спадщини відповідно до чотирьох стратегічних цілей, що були прийняті 2002 р. на 26 сесії КВС ЮНЕСКО та наразі залишаються актуальними.

Глобальна стратегія репрезентативного, збалансованого та достовірного Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО призначена для виявлення та заповнення основних прогалів у зазначеному списку. Основні засади стратегії переслідують мету заохочувати країни долучатися до держав-учасниць Конвенції та формувати Попередній та Основний Списки Всесвітньої спадщини. [10].

Державам-учасницям та консультативним органам спільно з Секретаріатом ЮНЕСКО та іншими партнерами запропоновано брати активну участь в реалізації Глобальної стратегії. Задля активізації цього

процесу проводяться регіональні та тематичні зустрічі учасників Глобальної стратегії, під час яких обговорюються нагальні питання втілення у життя зазначеної стратегії. Результати цих зустрічей і підготовлених на основі них тематичних досліджень надають допомогу державам-учасницям під час здійснення процедури номінування. Звіти експертних зустрічей та досліджень, представлені Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО оприлюднюються на відповідному сайті [4]

КВС ЮНЕСКО докладає максимум зусиль задля підтримки розумного балансу між культурною та природною спадщиною, включеною до Списку всесвітньої спадщини. Наразі жодних формальних обмежень щодо загальної кількості об'єктів, які мають бути включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, не встановлено.

З метою сприяння у створенні репрезентативного, збалансованого та достовірного Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, державам-учасницям запропоновано розглянути, наскільки презентабельно представлена спадщина країни у Списку ЮНЕСКО, і якщо так, то дещо уповільнити швидкість подання подальших номінацій шляхом:

- добровільного розподілу номінацій відповідно до умов, які вони визначають, та/або;
- пропонування лише ті об'єкти, що належать до категорій, які недостатньо представлені, та/або;
- подання транскордонних номінацій з країнами, спадщина яких представлена недостатньо або
- прийняття рішення на добровільних засадах призупинити подання нових кандидатур.

Держави-учасниці Конвенції, спадщина яких є визначною універсальною цінністю, проте недостатньо представлена у Списку ЮНЕСКО звертаються із клопотанням щодо:

- надання пріоритету у підготовці власних об'єктів на номінування до Попереднього або ж Основного списків;
- ініціювання та зміцнення партнерства на регіональному рівні на основі обміну технічними знаннями;
- заохочення двостороннього та багатостороннього співробітництва з метою підвищення їхнього досвіду та технічного потенціалу установ та організацій, що відповідають за охорону та управління спадщиною;
- участь країн, наскільки це можливо, у сесіях КВС ЮНЕСКО [49]

Отже, КВС ЮНЕСКО вважає за доцільне застосовувати деякі окреслені механізми:

- розглядати одну повну номінацію від кожної держави-учасниці;
- встановити річний ліміт у кількості 35 номінацій, які КВС ЮНЕСКО розглядатиме, включаючи номінації, відкладені попередніми сесіями Комітету, продовження (крім незначних змін обмежень власності), транскордонні та серійні номінації,
- у разі перевищення річного ліміту в 35 номінацій застосовувати окремий порядок пріоритетів.

Зазначене рішення, що набуло чинності 2 лютого 2018 року виконується на пробній основі впродовж чотирьох років з метою забезпечення плавного перехідного періоду для всіх держав-учасниць Конвенції. Доцільність цього рішення заплановано розглянути на 46-й сесії КВС ЮНЕСКО у наступному 2022 р.[85]. Звісно, ситуація, що охопила світ у зв'язку із пандемією Covid-19, внесла певні корективи.

Як вже зазначалося вище, кожна держава-учасниця готує номінацію об'єкта щодо включення до попереднього списку (TentativeList) ЮНЕСКО. Попередній список - це перелік тих об'єктів, розташованих на території держави-учасниці, які вона вважає гідними представити для номінації до Списку всесвітньої спадщини.

Отже, країни-учасниці повинні включати на предмет номінування ті об'єкти, які вони вважають потенційною видатною універсальною цінністю і які вони мають планують представити впродовж наступних декілька років.[15]

Країнам-учасникам пропонується підготувати свої номінації до попереднього списку за повної, ефективною та гендерно збалансованою участі широкого кола зацікавлених сторін і правовласників, включаючи органи влади, місцеві та регіональні уряди, місцеві громади, корінні народи, неурядові організації та інші зацікавлені сторони і партнери.

Якщо мова йде про об'єкти, до складу яких входять території або ресурси корінних народів, то країна-учасниця повинні консультиватися та сумлінно співпрацювати з зацікавленими корінними народами через свої власні представницькі установи з метою отримання їх попередньої та усвідомленої згоди. [33]

Країни-учасниці подають до Секретаріату ЦВС ЮНЕСКО списки щодо включення до попереднього списку принаймні за рік до подання кандидатури. Крім того, рекомендується переглядати та повторно подавати свій попередній список принаймні кожні десять років.

Перелік документації відповідно до вимог Конвенції, підписаний головою Національної комісії у справах ЮНЕСКО відповідної країни дипломатичною поштою надсилається до Центру Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Без сумніву, відповідальність за зміст кожної, поданої до попереднього списку номінації несе відповідна країна-учасниця. Варто зазначити, що публікація Включення до попереднього списку дає можливість рухатися далі і готувати номінаційне досьє на предмет включення до основного списку об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. [67].

Країнам-учасницям Конвенції дається змога ознайомитися з проаналізованим як основним, так і попереднім Списком Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Цей аналіз допомагає країні порівняти теми, регіони, геокультурні угруповання та біогеографічні дані щодо потенційних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Країнам-учасницям рекомендується якомога раніше звертатися за консультацією до консультативних органів під час розробки своїх попередніх списків, якщо це необхідно.

Крім того, за потреби можна ознайомитися з конкретними тематичними дослідженнями, проведеними консультативними органами. Ці дослідження ґрунтуються на огляді Попередніх списків, поданих державами-учасницями, та звітах про наради з узгодження Попередніх списків, а також на основі інших технічних досліджень, проведених консультативними органами, кваліфікованими організаціями та окремими особами. Список уже завершених досліджень можна знайти на відповідному сайті.[4]

Крім того, країнам-учасницям пропонується узгодити свої попередні списки на регіональному та тематичному рівнях. Узгодження попереднього переліку – це процес, за допомогою якого держави-учасниці за сприяння консультативних органів спільно оцінюють свій відповідний попередній перелік, щоб розглянути прогалини та визначити загальні теми. Узгодження має значний потенціал для створення плідного діалогу між державами-учасницями та різними культурними спільнотами, сприяючи повазі до спільної спадщини та культурного різноманіття, і може призвести до покращення попередніх списків, нових номінацій від держав-учасниць та співпраці між групами держав-учасниць у підготовці номінацій. .

Для реалізації зазначеної вище Глобальної стратегії можуть знадобитися спільні зусилля щодо розбудови потенціалу та навчання для

різних груп бенефіціарів, щоб допомогти державам-учасницям придбати та/або консолідувати досвід у підготовці, оновленні та узгодженні їхнього попереднього та основного списку.

Держави-учасниці можуть звертатися з проханням про міжнародну допомогу з метою підготовки, оновлення та узгодження попереднього списку.

Консультативні органи та Секретаріат ЦВ ЮНЕСКО використовують можливість оціночних місій для проведення регіональних навчальних семінарів з метою допомоги недостатньо представленим країнам у методах підготовки їхнього попереднього списку та номінацій[62].

Отже, як вже було зазначено вивчення процесів, що відбуваються у сфері збереження культурної спадщини, стає дедалі актуальнішим для суспільства і культури в цілому. Це зумовлюється, насамперед, зміною підходів до форм збереження й використання спадщини при хронічній нестачі бюджетного фінансування, покроковим включенням спадщини в економічну сферу, динамікою ролі й функцій спадщини як основи соціального й економічного розвитку території.

Національна історико-культурна та природна неповторність і самобутність є базовими ресурсами, тим не менше використання таких ресурсів різняться в кожному регіоні через індивідуальність складу, кількісних і якісних характеристик об'єктів, що є їх складовими[26]

Своєрідна особливість нерухомих культурних пам'яток історії, яким притаманна відсутність обмежень як з точки зору змісту явищ і фактів, які вони відображають, так і матеріальної форми свого існування, зумовлює необхідність розроблення науково-обґрунтованих критеріїв визначення та відбору. Основним для даного виду об'єктів культурної спадщини є, безперечно, критерій історичної цінності вміщеної в них інформації. Це ставить процес поцінювання історичних

пам'яток в безпосередню залежність від стану історичної науки, соціально-політичної ситуації в цілому. Оскільки стає зрозуміло, що об'єктивний відбір історичних подій та суб'єктів за ознакою їх внеску в розвиток будь-якої держави є досить важкою справою, а коли мова йде про умови тоталітарних режимів, то відбір практично неможливий[25].

Результативне дослідження кожного з видів пам'яток й визначення можливих засобів їх збереження є неможливими без створення певних класифікаційних систем, насамперед тих, які виключають принципову специфіку досліджуваних об'єктів. Специфіка нерухомих історичних пам'яток полягає у надзвичайно широкому змістовному діапазоні втіленої в них інформації. Як вже згадувалося, вони можливо пов'язані з різними за змістом історичними подіями (фактами, особами), які несуть загальнолюдське та етнонаціональне значення й водночас можуть мати форму будь-якого об'єкта реальної дійсності, що був свідком зазначених подій[45].

Не слід забувати й про так званій критерій наукової цінності, який акцентує увагу саме на автентичності об'єктів історії та синхронності в часі з певними фактами, а також ступінь збереження їх початкового вигляду. Це, безпосередньо має принципово важливе значення для відбору та поціновування нерухомих пам'яток історії. Мова йде безпосередньо про наукову цінність пам'ятки як історичного документа, джерела історичної достовірної інформації[67]. У цьому й полягає принципова відмінність нерухомої пам'ятки історії — свідка реальних подій та явищ від так званих «пам'яток-символів» — скульптур, обелісків, меморіальних дощок, надгробків й інших об'єктів, які були створені на честь відповідної особи або факту встановлених, як правило, значно пізніше. Така понятійна нечіткість, нерозуміння принципової відмінності нерухомих пам'яток історії від інших об'єктів історико-культурної спадщини зустрічаються і нині, що значно зменшує наукову

якість чималих теоретичних досліджень, знецінює результати обліку та паспортизації таких нерухомих пам'яток. Вказане стосується і реальної практики пам'яткоохоронної діяльності[49].

Важко переоцінити суспільне і наукове значення цього процесу, оскільки саме під час його реалізації відбувається формування основних характеристик усіх видів державного фонду пам'яток, у тому числі й історичних. Нехтування науковими підходами у цій сфері може зумовити серйозні недоліки у постановці пам'яткоохоронної справи, ліквідації значної частини духовних надбань минулих поколінь або ж, навпаки, взяття під охорону держави і таким чином — фінансування робіт зі збереження об'єктів, що не несуть пам'яткової якості[28].

2. 2. Міжнародні акти щодо стратегії розвитку культурної спадщини

За час розвитку новітньої історії суттєво змінювалося відношення до пам'яток всесвітньої культурної та природної спадщини - концепція звичайної охорони пам'яток дедалі ускладнювалася й з часом перетворилася у комплекс чималих та важливих заходів із дослідження, інтерпретації та використання, що й стало так званим «базисом» чи фундаментом модернізованої концепції спадщини, що набуло популярності насамперед у Європі. Поступово наприкінці 60-х – початку 70-х років XIX ст ці тенденції поширилися на США та деякі інші країни. Республіки колишнього СРСР долучилися до цих процесів наприкінці 80-х – на початку 90-х років під час демократизації суспільства. Змінювалися й доповнювалися міжнародно-правові акти зохорони і збереження всесвітньої культурної та природної спадщини, створювалися різноманітні організації та розроблялися концепції задля формування стратегій розвитку та охорони культурної спадщини.

Щодо соціального статусу зазначеної спадщини, варто зазначити, що наприкінці XX століття спостерігалось значне підвищення його рівня у зв'язку з прийняттям концепції так званого збалансованого розвитку як глобального цивілізаційного імперативу [86]. Такий термін як «sustainabledevelopment» (збалансований розвиток) з'явився наприкінці 1980-х років як основна концепція для тих, хто намагається включити екологічні питання в дебати про економічний розвиток. Даний термін був визначений Комісією Брундтланд як розвиток, який задовольняє потреби сучасного життя, і при цьому не ставить під загрозу здатності наступних поколінь задовольняти свої потреби [65], що спрямовує рух вперед в цілому і щодо спадщини та її використання в галузі туризму зокрема. Під час конференції ООН 1992 року в Ріо-де-Жанейро розроблено «Порядок денний на XXI століття», де визначено

передумови для багатьох наступних конференцій, семінарів і зустрічей з питань навколишнього середовища, зокрема й його збалансованого розвитку[11]. У 1997 році було прийнято Програму дій з впровадження «Порядку денного на ХХІ століття», в якій було проголошено нову концепцію розвитку людства, де вагому роль відводилася культурному надбанню людства. [62]

На підставі рішучого звернення національних та місцевих зацікавлених сторін у «Порядок денний на ХХІ століття» або План до 2030 року вперше включено культуру завдяки культурній спадщині та творчості, як засобу сталого розвитку у цілях сталого розвитку[11].

Культурна програма ЮНЕСКО безпосередньо сприяє реалізації цілей усталеного розвитку (далі ЦУР) щодо забезпечення сталості міст, зокрема Ціль 11.4 (охорона природної та культурної спадщини). Цей факт зумовив підтримку Інституту статистики, який також підтримує розвиток показників. Крім того, в даних зусиллях ЮНЕСКО задіяні практично усі її нормативні документи, а саме шість конвенцій про культуру щодо культурної спадщини та творчості, де також підтримано впровадження кількох інших ЦУР, включаючи пункти 2 - 6, 8, 10, 12 - 17. Звісно, захищати культурну спадщину та заохочувати творчість надзвичайно важливо, адже цей факт допомагає громадам світу брати активну участь у досягненні зазначених цілей[49].

Концепції сталого розвитку лежать в основі конвенцій і програм ЮНЕСКО з питань культури, кожна з яких містить конкретну перспективу або фокус у відповідності зі своєю індивідуальністю та концептуальними рамками. Після ухвалення Порядку денного на період до 2030 року переважна більшість Конвенцій включила відповідні цілі усталеного розвитку у механізми реалізації та моніторингу шляхом узгодження їхніх концепцій та визначення конкретних цілей, які мають бути інтегровані в систему результатів. Як міжнародні нормативні

інструменти, реалізація яких значною мірою залежить від міжнародного співробітництва та розбудови потенціалу, усі шість конвенцій ЮНЕСКО з питань культури є безпосереднім внеском у ЦУР зокрема пункт 17 щодо партнерства, зокрема її цілей -17.9 (розбудова потенціалу) та 17.16 (глобальне партнерство). Вони також сприяють досягненню ЦУР пункту 5 щодо гендерної рівності, зокрема її цілі 5.5 щодо участі та лідерства жінок [31]. Хоча принципи сталого розвитку прямо не згадуються в її статутних документах, Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту і два протоколи до неї (1954 і 1999 рр. висувають культурні, гуманітарні та безпекові виміри розвитку, які зараз широко визнаються та на які посилаються в декількох резолюціях Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН. Через свою основну мету та сферу дії Конвенція безпосередньо сприяє досягненню цілі 11.4 щодо культурної спадщини, зокрема, передбачаючи кримінальні санкції за збройні напади на культурну спадщину [26] .

Завдяки діяльності з розбудови потенціалу, спрямованої на посадовців збройних сил, митниці чи поліції, а також на персонал, який займається охороною культурних цінностей, Конвенція також сприяє формуванню навичок сталого розвитку відповідно до цілі 4.7.

Глобальною проблемою є незаконний обіг культурних цінностей, особливо в конфліктних або постконфліктних ситуаціях, і все частіше використовується як джерело фінансування злочинними угрупованнями.

Центральною силою у забезпеченні глобальної безпеки та порядку денного з розбудови миру є Конвенція про засоби заборони та запобігання незаконному ввезенню, експорту та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.), що виступає основою ЦУР, пункту 16 щодо мирних та інклюзивних суспільств. Обидві цілі 11.4 щодо культурної спадщини та 16.4 щодо повернення викрадених активів безпосередньо пов'язані з основним мандатом Конвенції. Проводячи

просвітницькі кампанії, орієнтовані на широку громадськість або туристів, Конвенція також підтримує ціль 4.7 щодо освіти для сталого розвитку. Завдяки розбудові потенціалу та семінарам з обміну це також сприяє запобіганню насильству (Ціль 16.a)[11].

Рекомендація 2015 року щодо захисту та заохочення музеїв і колекцій, їх різноманітності та ролі в суспільстві є основою для забезпечення того, щоб музеї були просторами для передачі культури, міжкультурного діалогу, навчання, обговорень та навчання, таким чином сприяючи, зокрема, соціальному залученню(Ціль 10.2) та навичкам сталого розвитку (Ціль 4.7)[11].

Як єдиний нормативний інструмент, присвячений охороні як культурної, так і природної спадщини, Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972 р.) , з моменту прийняття та ратифікації низкою країн (зокрема ратифікації Україною у 1988 р.), стало платформою для розробки та тестування нових підходів, які демонструють актуальність культурної та природної спадщини для сталого розвитку[62]. Мандат Конвенції лежить в основі цілі 11.4 щодо охорони культурної та природної спадщини.

Прийняття у 2015 році політики сталого розвитку Всесвітньої спадщини щодо інтеграції перспектив сталого розвитку до вимог Конвенції про всесвітню спадщину КВС ЮНЕСКО зумовило важливі зрушення завдяки впровадженню концепцій сталого розвитку та Порядку денного до 2030 року в основні механізми Конвенції. Мета цієї політики - надання рекомендацій щодо використання потенціалу спадщини для сталого розвитку та задля включення питань охорони і збереження спадщини в національні та місцеві програми політику сталого розвитку. Виконання Конвенції сприяє екологічній стійкості – захищає такі природні ресурси, як вода, біологічне різноманіття (Цілі 6.6, 14.5 та 15.1), підтримує стійкість до спадщини (Цілі 2.4 та 11.4),

сприяє інклюзивному соціальному розвитку, що підвищує добробут та справедливість (Ціль 10.2), повагу основних прав (Ціль 16.10), залучення громад (Ціль 16.7) та гендерну рівність (Ціль 5.5). Конвенція також сприяє інклюзивному економічному розвитку та справедливому зростанню, створенню гідних робочих місць (Ціль 8.3) та сталого туризму (Цілі 8.9 та 12.b), підтримує навчання для навичок та інновацій (цілі 4.4 та 4.7); і, нарешті, сприяє миру та безпеці, запобіганню та врегулюванню конфліктів (Ціль 16.a)[59].

Варто зазначити, що періодична звітність про імплементацію Конвенції нещодавно оновлена, задля поєднання сталого розвитку, інтеграції концепції та керівні принципи Політики сталого розвитку Всесвітньої спадщини. Збір та оцінка інформації про способи здійснення діяльності держав-сторін в рамках різних культурних конвенцій та інших інструментів і програм роблять значний внесок у Порядок денний до 2030 року.

Роль Конвенції 1972 року у плані значення міст та її внесок в ЦУР 11 підсилюється Рекомендацією 2011 року щодо історичного міського ландшафту. Зокрема пропонується комплексний підхід до збереження міської спадщини, що охоплює просторові, економічні, соціальні та екологічні аспекти. У центрі уваги Конвенції про охорону підводної культурної спадщини (2001) лежать екологічні та соціальні питання сталого розвитку. Конвенція підтримує освіту для сталого розвитку (Ціль 4.7) через вивчення океанської грамотності та океанської спадщини, а також допомагає зробити прибережні суспільства стійкими та захистити їх культурну самобутність. Підводна культурна спадщина може надати життєво важливі докази того, як людські популяції пристосувалися до зміни клімату або зазнали впливу змін клімату в минулому, таким чином сприяючи освіті щодо кліматичної адаптації (Ціль 13.3). Так само підводна культурна спадщина важлива для

розуміння історичних відносин між людством та океаном, озерами чи річками. Дослідницькі та охоронні заходи сприяють кращому збереженню прибережних і морських територій для майбутніх поколінь, а також збільшують економічні та соціальні переваги сталого туризму, заохочуючи тим самим збереження та стійке використання водних ресурсів (Цілі 14.5 і 14.7) [24].

Прийнята у 2003 р. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини визнає важливість нематеріальної культурної спадщини як джерела культурного різноманіття та рушійної сили сталого розвитку. Охорона нематеріальної культурної спадщини може ефективно сприяти сталому розвитку в рамках кожного з економічних, соціальних та екологічних вимірів Порядку денного до 2030 року, водночас сприяючи миру та безпеці.

Разом з тим, у главі 6 Оперативних директив щодо імплементації Конвенції (прийнята в 2016 році) запропоновані рекомендації країнам-учасникам з метою посилення ролі нематеріальної культурної спадщини як рушія та гаранта сталого розвитку. Порядок денний на період до 2030 року також був включений в механізми моніторингу Конвенції, зокрема через періодичні звіти та Рамки результатів. Особлива увага приділяється дослідженню ролі нематеріальної культурної спадщини у розширенні освіти для сталого розвитку (Ціль 4.7).

Конвенція про охорону та сприяння різноманітності форм культурного самовираження (2005 р.) узгодила механізми імплементації з принципами та цілями Порядку денного на період до 2030 року. Конвенція приділяє особливу увагу ЦУР 4, 5, 8, 10, 16 і 17, які були включені в її систему моніторингу в рамках чотирьох основних цілей. У рамках мети 1 Конвенції щодо підтримки сталого управління культурою вона працює над розширенням робочих місць та підприємництва (ціль

8.3) у творчому секторі, формуванні навичок для працевлаштування (цілі 8.3 та 4.4) у творчій сфері та стимулює підзвітність і управління за участю (цілі 16.6 та 16.7) культурних та креативних індустрій. Своєю 2-ю метою Конвенція прагне досягти збалансованого потоку культурних товарів і послуг (Ціль 10а), а також підтримувати мобільність митців і професіоналів культури (Ціль 10.7). Маючи на меті інтегрувати культуру в рамки сталого розвитку, Конвенція заохочує офіційні зобов'язання щодо надання допомоги в галузі культури (ціль 17.2), покращує узгодженість політики для сталого розвитку (ціль 17.14) та бере участь у розбудові потенціалу для реалізації ЦУР (ціль 17.9).

Заохочуючи політику, яка сприяє гендерній рівності та свободі мистецтва – як це відображено в її цілі 4 – Конвенція також сприяє дотриманню прав людини і основних свобод (Ціль 16.10) та гендерної рівності (Ціль 5.5 і 5.c). Ця структура реалізована за підтримки чотирирічної періодичної системи звітності, що була оновлена для збору кількісних та якісних даних, пов'язаних із досягненням ЦУР. Зокрема, країнам-учасникам пропонується поділитися інноваційною політикою та заходами, щопов'язані з конкретними ЦУР. Ці передові практики згодом поширюються на платформі для моніторингу політики Конвенції[36].

Досить потужною є програма Сталий розвиток: 2030 рік. Її мета - змінити світ за допомогою більш сталого та стійкого шляху. ЮНЕСКО підтримує країни у здійсненні цієї трансформаційної зміни через свою діяльність за допомогою підвищення рівня знань учнів та усвідомлення ними розуміння своєї відповідальності та виховання їх справжніми громадянами; робити усе можливе задля просування науки, техніки та інновацій щодо розробки стійких рішень для пом'якшення та адаптації до зміни клімату та інших глобальних викликів; розширення доступу до ІКТ для сприяння соціально-економічному розвитку. Крім того, вагомий аспект - забезпечення інтеграції культури до сталої стратегії розвитку

зادля актуальності, ефективності та адаптації до місцевого контексту[67].

Запропоновані напрацювання дали новий імпульс для дій ЮНЕСКО на глобальному, регіональному та національному рівнях і дозволили віддати належне фундаментальним пропозиціям якісної, інклюзивної освіти на всіх рівнях та окреслити важливість можливостей навчання впродовж усього життя для всіх. Це, в свою чергу, сприяє розвитку культурної спадщини та творчості, як ключових факторів сталого розвитку[82].

Не можна оминати увагою той факт, що в науковий обіг України термін «sustainabledevelopment» увійшов опосередкованою російською видозміною перекладу («устойчивое развитие»), що вплинуло на появу чималої кількості варіантів його застосування – усталений, стабільний, стійкий, сталий, довготривалий, збалансований тощо[18].

У науковій літературі сучасності та у нормативних документах все частіше використовують поняття «сталий розвиток» (рідше – стійкий, усталений, стабільний), що не зовсім правильно, адже виникає помітний дисонанс між елементами поняття «сталий» (такий, що не змінюється) і «розвиток» (процес, під час якого відбувається зміна)[47].

Спеціалісти Інституту географії НАН України широко використовують в перекладі терміну «sustainabledevelopment» та рекомендують вживати саме український варіант «збалансований розвиток», що найкраще розкриває зміст проблеми взаємовідносин Суспільства і Природи («збалансований», тобто доведений до оптимального співвідношення взаємопов'язаних частин) [70].

В Україні питання збалансованого розвитку вивчають в Національному інституті стратегічних досліджень при Раді національної безпеки і оборони України, а також в Інституті географії НАН України, Інституті проблем природокористування та екології НАН України,

Науково-дослідному інституті сталого розвитку та природокористування, в інших наукових установах.

У сучасному розумінні збалансований розвиток – це комплексна система, що містить не тільки екологічні, а й соціальні, гуманітарні, економічні компоненти. Через те, що культура є обов'язковою та невід'ємною складовою цієї системи, збалансованість суспільного розвитку пов'язують саме з культурою[39].

Безсумніву, можна стверджувати, що культурна спадщина з одного боку є однією з основ збереження культурного капіталу, а з другого - потужним інструментом для діалогу культур. Отже, саме така спадщина відіграє особливу роль серед різноманітних факторів і умов життя людства впродовж усієї історії. Розвиток цивілізації, надання значущості цій спадщині є не просто важливим, а й визначальним при екологізації та гуманізації теперішнього суспільства.

Культурна спадщина виконує в сучасному суспільстві різноманітні функції, забезпечуючи таким чином її збалансований розвиток. Основні цілі, які покликана виконувати культурна спадщина, запропоновано поділити на три групи: освітню, політичну, економічну [30]. Освітня функція покликана задовольнити психологічні потреби не лише окремої особи, а й суспільства в цілому. Неоціненною є соціальна роль спадщини, адже вона містить в собі пізнавальне, виховне, наукове й естетичне навантаження. Сучасне життя й нашої країни було б важко уявити без культурної спадщини. Що стосується неврахування освітньої функції, то наслідком такого неврахування є впровадження у свідомість громадян нігілістичного ставлення до історичної спадщини, що приводить до руйнування спадкоємності у зв'язках поколінь, породжує зневагу до природних і культурних цінностей нашої країни та всього світового співтовариства в цілому[58].

Друга група – політична, в рамках якої, за висловом Г.Дж. Ешворта, «події минулого, відносно сьогодення, є не лише способом продовження життя суспільства, а й спосом апеляції до безперервності минулого й сучасного, що допомагає діючим впливовим політичним ідеологіям і групам виправдати свою панівну функцію» [86; 76].

Не менш важливою є й економічна функція культурної спадщини, оскільки на національному рівні більшість країн розуміє, що своєчасне визначення, оцінка та обережне користування ресурсами історико-культурного значення передбачає неабияку економічну користь. Ресурси культурної спадщини – це фундамент та передумова розвитку багатьох галузей економіки, основною з яких є туризм[57].

Серед цих функцій було б доречно та правильно виділити й четверту групу – суспільну. Вона є значно ширшою за свою сутність і логічно включає в себе функції попередніх груп, оскільки спадщина, як вже було зазначено вище, є ресурсом розвитку для всього суспільства в цілому. Враховуючи і віддаючи належне вагомих суспільним функціям спадщини, таким як покращення якості життя населення, ліквідації бідності та багатьом іншим, не можна не виділити те, що культурна спадщина наразі піддається небезпеці і в умовах прискореного розвитку може бути взагалі зруйнована, якщо її не включити в процеси збалансованого розвитку[17].

Сьогодні історичне середовище більшості міст знаходиться в кризовому стані, історично цінна забудова, включаючи пам'ятки архітектури, руйнується та безповоротно втрачається, умови життєдіяльності в історичних центрах поселень знаходяться на неприпустимо низькому рівні, соціально-демографічний склад населення погіршується. Разом з тим, відчувається помітне й різке зменшення обсягу реставраційних робіт та знищення кількості історичних поселень, в яких могла б проводитись реставрація

пам'яток[87]. Для того, щоб запобігти будь-яким негативним наслідкам використання культурних ресурсів, необхідно включити повний комплекс заходів з охорони та використання спадщини до суспільних процесів сучасності.

На думку таких авторів, як А.В. Лисицький та Ю.Л. Мазуров, у теперішній науці присутня прогалина щодо теоретичного осмислення культурної спадщини як основи усталеного розвитку, не дивлячись на те, що чимало дослідників визнають цю новітню функцію культурної спадщини[33]. І дійсно, в сучасній літературі відсутні будь-які спроби виявлення причин та аналізу механізму прояву цих властивостей спадщини. Отже, одним з актуальних цілей вітчизняної теорії й практики в сфері культурної спадщини є подолання відставання України від багатьох країн світу в сфері її використання, всебічного включення її до концепції збалансованого розвитку як окремо взятих регіонів, так і країни в цілому, удосконалення організаційних, економічних і правових механізмів збереження й використання об'єктів культурної спадщини[63,29]

Флагманські оперативні ініціативи та програми, такі як Ініціатива культури та сталого розвитку міст, Всесвітня Освітня програма спадщини, Маршрути спадщини ЮНЕСКО, а також Стійкий туризм та морська спадщина Всесвітньої спадщини надають основи та рекомендації для підтримання країн-членів Конвенції в інтеграції культури у стратегії та політиці впровадження ЦУР. Глобальні звіти, зокрема Глобальний звіт про різноманітність культурних виразів, надають ключову інформацію та дані для моніторингу впливу таких стратегій та докази внеску культури у досягнення ЦУР шляхом інвестицій у творчість, інновацій та залучення громадянського суспільства[38].

ЮНЕСКО працює над зміцненням співпраці Південний-Південь та

Північ-Південь-Південь, сприяє запровадженню пільгового режиму заходів для країн, що розвиваються та зміцненню національного та місцевого потенціалу, надаючи політичні поради на глобальному, національному та місцевому рівнях, а також сприяє інноваціям та обміну шляхом їх широкого використання, глобальній мережі для підтримки країн-членів у впровадженні проекту на 2030 рік. Так, мережа ЮНЕСКО щодо сталого розвитку міста, включаючи Всесвітню спадщину та міста, та ЮНЕСКО Мережа творчих міст (UCCN), надає комплексну платформу для сприяння впровадженню ЦУР, особливо ЦУР 11. Крім того, робота ЮНЕСКО щодо захисту культури у надзвичайних ситуаціях, у тому числі в умовах конфлікту та катастрофи, також сприяє реалізації ЦУР, зокрема ЦУР 16, що спрямовано на зміцнення стійкості та сприяє мирному та інклюзивному суспільству[66].

Конвенції ЮНЕСКО про культуру та їх оперативна діяльність демонструють як культура сприяє досягненню Плану на 2030 рік шляхом просування:

- людського та соціально-економічного розвитку, як джерела Ідентичності, творчості та інновацій;
- якісної освіти, шляхом забезпечення адаптованої до місцевих потреб системи освіти, спираючись на культурну спадщину громади, формуючи відповідні навички, необхідні для працевлаштування, гідної роботи та підприємництва;
- формування сталих міст шляхом зміцнення зв'язків між громадами та їх середовищем, підтримки яскравого культурного життя та якісного міського середовища;
- екологічної сталості як невід'ємного елемента природного середовища, сприяння збереженню біорізноманіття та екологічно безпечного розвитку;

- мирного суспільства та інклюзії через покращення основних свобод та посилення участі системи управління культурою, повага до культурного різноманіття та сприяння гендерній рівності.

Отже, сучасна диференціація основних характеристик культурної спадщини регіонів, а також різноманітні тенденції їхнього сучасного розвитку та експлуатації потребують максимально об'єктивного узагальненого оцінювання досліджуваних процесів. Це робиться з метою обґрунтування майбутнього ефективного використання потенціалу культурної спадщини у світі, що полягає в системно-структурному визначенні місця конкретного ресурсу на конкретній території, встановленні оптимальних для цього ресурсів, шляхів і форм розвитку, забезпеченні скоординованих дій всіх учасників процесу освоєння й розвитку[48].

Тим не менш, донині питання оцінки культурної спадщини не розглядалися в площині наукових досліджень та практичної діяльності щодо визначення потенціалу територій в цілому та шляхів їх розвитку, не зважаючи на значний методологічний, методичний та практичний доробок іноземних і вітчизняних вчених у даній галузі[69]

Деякі реформи (такі, як визнання сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку) були зафіксовані в «Методичних рекомендаціях щодо формування регіональних стратегій розвитку». Ці зміни, зокрема, передбачають, що до списку та характеристик внутрішніх (ендогенних) факторів розвитку територіальної громади входить також і «рекреаційнотуристичний потенціал, що оцінюється, в тому числі, за наявністю, кількісної та якісної характеристики історичної спадщини» [10].

Пропозиції щодо включення оцінювання «туристичного потенціалу міста» та його складової – «історичної спадщини» до внутрішніх

факторів та потенціалу розвитку з метою розроблення стратегії розвитку територіальних громад передбачені у відповідній методиці [9]

РОЗДІЛ III. КОНЦЕПЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

3. 1. Концептуальні засади охорони і збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні

Процеси інтеграції, які тривають у світовій спільноті часто буває неможливо залишити поза увагою, тим більше, маючи на меті пришвидшення „відкриття” національних систем для зовнішнього впливу. Золотим періодом значних концептуальних і організаційних змін у пам'яткоохоронній практиці визначилася друга половина ХХ ст. У згаданий період Україна стала членом Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), а ставши незалежною - отримала статус члена Ради Європи – міжнародної організації держав-членів в європейському просторі. Зазначені організації відіграють вагомий роль у формуванні міжнародних засад у даній сфері[61].

Як відомо, головним фундаментом універсальної системи, завдяки якій регулюється охорона культурної спадщини визнаються основні документи ЮНЕСКО, Конвенції, про що йшлося у попередньому розділі. Їх аналіз дозволив виокремити базові принципи збереження культурного надбання на світовому рівні. Більше того, конвенції ЮНЕСКО - відкриті для підписання, тому надання країнами-учасницями звітів про виконання їх вимог є обов'язковим[72].

Поза цією діяльністю не могла залишитись й Рада Європи, яка внесла свій вклад у процес формування європейських стосунків у сфері охорони культурної спадщини, а саме - створила нормативні акти різної юридичної ваги, якими дотепер активно керуються держави-учасниці. Особливість даних документів полягає у розв'язанні технічних, наукових, юридичних й адміністративних проблем галузі. Усі ці базові

документи, створені зазначеними міжнародними організаціями мають значний вплив не лише на національний процес законотворчості держав-членів, але й на імплементації напрацьованого досвіду, що в результаті сприяє оптимізації пам'ятко-охоронної системи[24].

Цілком логічно, що охорона об'єктів культурної спадщини дедалі стає одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. В дану систему охорону культурної спадщини входять такі заходи з обліку як правові, фінансові, містобудівні, інформаційні, організаційні, матеріально-технічні. До цього ряду можна віднести й виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація, а далі вже запобігання руйнуванню або заподіянню шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування музеєфікації об'єктів культурної спадщини[64].

Вивчаючи концептуальні засади охоронної діяльності культурної спадщини, неможливо не вказати предмет охорони об'єкта культурної спадщини. Предметом можна назвати характерну властивість об'єкта культурної спадщини, що й безпосередньо становить його історико-культурну цінність, що й дає змогу визнати цей об'єкт пам'яткою [71]. Можливо, дане твердження здається трохи перебільшеним, однак воно чітко описує широке коло обов'язкових заходів та дій, шляхом введення їх у правове поле. Якщо звернутися до закону, можна відмітити, що він ще збагатив перелік об'єктів культурної спадщини такими видами, як ландшафтні, об'єкти садово-паркового мистецтва, науки і техніки (частина друга ст. 2), що вимагалось часом. Шляхом втілення досвіду, норм та цінностей багатьох різних поколінь, багатоманітна історико-культурна спадщина, неабияк відтворює споконвічну історію розвитку суспільства[69].

Коли відбувається своєрідне міксування або комбінування різних культур протягом тривалого часу, можна спостерігати як з часом утворюється автентичне історико-культурне середовище. У період панування Російської імперії на території України, у ХІХ ст., пам'ятки культурної спадщини звісно були у віданні різних відомств та приватних власників, що мало досить негативний вплив на облаштування державної системи та створення законодавчої бази в галузі забезпечення охорони культурній спадщині[53]. Культурні стандарти у ті часи нерідко нав'язувалися насильно, а охорона культурної спадщини носила ідеологічний й політичний характер. Існували вчені, наукові товариства, комісії, місцеві аматори гуртки, яким були цікаві проблеми пам'яткознавства, що і спонукало їх займатися цим питанням. 31 травня 1843 р була створена тимчасова комісія з розгляду давніх актів, яка вважалася першою загальноукраїнською інституцією з виявлення, вивчення й публікації джерел з історії України. Пізніше з 1859 р. почала діяльність Імператорська археологічна комісія, яка мала на меті розшукувати старожитності, збирати відомості про народні й інші пам'ятки старовинних часів на території держави, давати наукову оцінку знайденим речам тощо[63].

Варто також зазначити про значний внесок у становлення українського пам'яткознавства, який зробили земські установи. Земства активно приймали участь у пам'ятко-охоронних заходах, фінансово забезпечували діяльність губернських архівних комісій, займалися питанням створення громадських музеїв [28, с. 163].

Прихід радянської влади був моментом, після якого спостерігалось байдуже ставлення до культурної спадщини України. Революційно налаштовані маси стали причиною вивезення предметів старовини за межі кордонів та знищення монументальних пам'яток. 1922 рік відзначився періодом тоталітарного режиму, під час якого було

зруйновано чималу кількість старовинних пам'яток, дедалі порушувалося законодавство країни, були штучно ліквідовані майже всі пам'ятко-охоронні організації. Державна система органів охорони пам'яток фактично перестала функціонувати[80].

Проте, клопітка робота та ентузіазм науковців, їх активне співробітництво з державними органами та місцевими громадськими осередками допомогли поступово відтворити діяльність щодо охорони культурної спадщини.

З 1925 р. Всеукраїнський археологічний комітет Всеукраїнської академії наук перейняв функції головної державної установи в справах охорони пам'яток історії та культури [66, с. 5].

В ході Великої Вітчизняної війни об'єктом гострої політичної боротьби воюючих сторін, на жаль, стали саме історичні пам'ятки, що в свою чергу призвело до ліквідації та вивезення культурних цінностей за межі країни. Протягом 1919-1946 років історичні пам'ятки, заповідники і монументи були під пильним наглядом та охороною Комітету у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, а пам'яток архітектури, монументального живопису і скульптури був об'єктом охорони Управління в справах архітектури при РНК УРСР. У 1946-1991 рр. повернення на Батьківщину творів мистецтва та історичних реліквій, пограбованих і вивезених фашистами на Захід було актуальною проблемою. Отож, відбувся розподіл функцій між відомствами, який притаманний і сучасній системі охорони культурної спадщини [85].

З плином часу вплив держави на важливі процеси щодо забезпечення охорони культурної спадщини в 50-х роках було відновлено, зокрема, частково відновлювалась робота музеїв. Така система державного управління поступово формувалась впродовж усього періоду історії України, але чіткості набрала вже всередині 90-х років минулого століття.

На той момент охоронна функція пам'яток історії та культури виконувалася новоствореним профільним міністерством культури УРСР, який у своєму складі організував Управління музеїв і пам'ятників[23].

Після цього, спостерігалися позитивні зміни і в структурі регіонального управління: були створені обласні управління культури та відділи культури в містах і районах із відповідною структурою та штатним розписом [22, с. 11]. Однак, існували й певні негативні сторони таких змін, адже об'єкти культурної спадщини з часом опинились під загрозою через швидку розбудову держави. Починалося будівництво сталінок, хрущовок, не дивлячись ні на культурну цінність, ні на історичну особливість тих будівель чи ділянок. А всі, або все, що ставало на заваді цьому процесу - руйнувалось.

Дедалі збільшувалася потреба у збереженні та реставрації історичного та культурного багатства країни і саме для цього було засноване Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Дана добродійна науково-творча організація, досить прогресивно та ефективно працює і нині.

Отож, своєрідністю розвитку системи державного управління культурною спадщиною в Україні до 1991 р. можна назвати, з одного боку, нестійкість, знищення, вивезення пам'яток культурної спадщини, а з іншого - збільшення кількості суб'єктів державного управління в досліджуваній сфері[33].

Приблизно у ХХ ст., у короткий період часу спостерігалася відчутна зміна напряму діяльності органів держави з пам'ятко-охоронної діяльності: від повного виключення об'єктів культурного значення до проведення загальної паспортизації та взяття під охорону всіх пам'яток, які належать культурній спадщині.

Так, після визначення загальних вимог до охорони культурної спадщини на інтернаціональному рівні, Україна озброїлася певними механізмами і заходами, що свого часу були перевірені на практиці.

Україна як член міжнародних інституцій, як і всі, несе повну відповідальність перед світовим співтовариством за збереження своєї культурної спадщини. Ключове у цьому аспекті є питання майбутнього формування ефективної законодавчої бази, яка відповідає загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, міжнародним зобов'язанням України. Звісно, Україна за роки незалежності зробила чималий внесок у побудову правової бази. Питання збереження національного надбання отримало нового дихання. Основні нормативно-правові акти України в цілому відповідають не лише оновленій економічній, соціальній та політичній ситуації, але й вимогам міжнародного права. Це підтверджує той факт, що на сьогоднішній день у пам'ятко-охоронній сфері в цілому сформована законодавча база [51].

Проте, неможливо уникнути систематизації подальшого розвитку законодавства при декларативному характері деяких норм та недостатній узгодженості системи контролю за їх виконанням [60, 47]. Конституція України відіграла неабияку роль у закладенні своєрідного правового фундаменту системи охорони національної історико-культурної спадщини.

У ході прогресу нашої країни як суверенної та незалежної держави, існувала тенденція створення нової концепції розвитку діяльності з охорони пам'яток. Неабияку роль у становленні даної концепції, звісно, зіграла правова база, така як «Основи законодавства України про культуру». (1992 р.) [82]. У 2020 р. Верховна Рада прийняла оновлений Закон України «Про культуру», який став новим законодавчим актом,

що відповідав істотно зміненій суспільній, культурній та економічній ситуації в Україні.

Закон України „Про культуру”, який шляхом проголошення базових принципів правового регулювання галузі, значно зміцнив та доповнив законодавчу базу став дієвим регулятором різноманітних форм культурної діяльності [84]

Крім того, слід звернути увагу й навже згадуваний Закон України „Про охорону культурної спадщини” 2000 р. зі змінами і доповненнями від 2018 р., що відноситься до так званих „спеціальних” законів. Його мета - ведення єдиної державної політики щодо охорони пам’яток, визначення виключної відповідальності держави за виявлення, облік, вивчення, реставрацію й охорону культурної спадщини, невідчужуваний характер особливо цінних об’єктів культурної спадщини, забезпечення доступу до них тощо [48].

В Україні діяльність держави у галузі збереження та охорони культурної спадщини регулюється саме цим законом. Відповідно до закону, одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування є охорона об’єктів культурної спадщини. Більше того, даний закон регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у охоронній діяльності культурної спадщини з метою її збереження, використання таких об’єктів у суспільному житті, захист традиційного характеру середовища в інтересах теперішнього та майбутніх поколінь [64]. Згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини» державний контроль у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України та спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини на місцях. До спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини, згідно зі ст. 3 зазначеного закону, належать: центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної

спадщини; орган охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим; органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій; органи охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій; органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування. Вищим державним інститутом виконавчої влади в Україні у сфері охорони культурної спадщини визначено Кабінет Міністрів України [64].

Варто підкреслити, що Україна активно співпрацює із міжнародними організаціями і інституціями, зокрема щодо ратифікації конвенцій у зазначеній сфері. Так, у 1988 р. ратифікувала Конвенцію про охорону всесвітньої природної і культурної спадщини, а у 2008 р. - Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Мета - підвищити рівень знань, а також міжнародне співробітництво для забезпечення поваги до надбання людства. [70].

Варто зазначити, що впродовж останніх років Міністерство культури і інформаційної політики України як основний орган у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та реалізації державної політики у галузі культури, проводила активну роботу щодо включення положень таких низки конвенцій зокрема Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи, Європейська ландшафтна конвенція, Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини до національного законодавства в сфері охорони культурної спадщини.

З часом, робилися важливі кроки для розв'язання проблем, що накопичувалися у зв'язку з охороною культурної спадщини. І таким кроком стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 09.09.2010 р. № 2518-VI. Цей Закон урегулював чималу кількість

питань діяльності історико-культурних заповідників, значно посилив відповідальність за шкоду, завдану пам'яткам, нарешті унормував деякі питання земельного законодавства, які впливали на збереження об'єктів культурної спадщини [49].

У грудні 2012 року за наказом № 1521 Міністерства культури України були визначені перші об'єкти нематеріальної культурної спадщини України, ареал їхнього побутування та носіїв, а також затверджено зразок відповідної облікової картки [59].

Того ж року до Закону України „Про охорону культурної спадщини” були внесені зміни, що забезпечило можливість створити всі умови для ратифікації Рамкової конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства. Схвалення даного проекту мало на меті наблизити законодавство України до міжнародно-правових норм про охорону культурної спадщини і сприяти дотриманню зобов'язань та обов'язків України як члена Ради Європи [18].

На засіданні Кабінету Міністрів України було схвалено проект закону «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства», розроблений Міністерством культури України з метою ратифікації Конвенції та відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України». Це означало готовність України бути відповідальною за гарантування захисту культурної спадщини як суттєвого фактора для спільних цілей сталого розвитку культурного різноманіття й сучасної творчості, а також сприяння розвитку знань про культурну спадщину. У жовтні 2007 року Україна підписала рамкову конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства[56].

Україна завжди намагалася активізувати міжнародне співробітництво у сфері охорони культурної спадщини, особливо в рамках ЮНЕСКО через розуміння необхідності її подальшого

входження до світового культурного простору. Доказом результативності даної роботи є рішення про включення ряду видатних українських пам'яток до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Усім відомо, що наша країна є володаркою історико-культурного надбання серед якого є чимало визначних об'єктів, які є символами нашої нації. І тому включення таких об'єктів дає шанс Україні показати своє надбання на світовому рівні чим значною мірою сприяти підвищенню іміджу держави.

Діяльність управління охорони культурної спадщини прагне до забезпечення координації діяльності органів охорони культурної спадщини, науково-дослідних установ та громадських організацій щодо питань, які пов'язані з їхньою участю у програмах ЮНЕСКО і міжнародному співробітництві в рамках ЮНЕСКО. Більше того, Департамент здійснює координацію робіт з питань виготовлення облікової документації на пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, внесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [74].

Нині варто задуматись над тим, щоб знайти ідеальний тандем збереження історичного обліку міст країни, врахування інтересів інвесторів, які здійснюють неабиякий вклад в розвиток українських міст, та головне – потреби і бажання людей, які живуть в тому чи іншому місті. Однак, головною проблемою на даний момент є той факт, що спрощення процедур дозвілля для бізнесменів призвело до того, що через бажання будувати, нові об'єкти культурної спадщини, у тому числі ті, що вже знаходяться під охороною ЮНЕСКО, часто під загрозою руйнування, а деколи й знищення опиняються пам'ятки. Нерідко новий бізнес в центрі міста створює ілюзію поваги та любові до історії та історичних раритетів, протенерідко недолугі майстри фактично непрофесійні і забувають про потребу реставрації пам'яток. Нерідко можна спостерігати за освоєнням пам'яток без жодного

шанобливого ставлення до самої пам'ятки, отримання необхідного дозволу чи розуміння необхідності розроблення належної документації[52].

Сучасні процеси формування політики у сфері пам'ятко-охоронної діяльності, цілі та завдання, що стоять перед Україною так само вимагають більшої популяризації історико-культурної спадщини України, зокрема тієї частини, що вже включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Загально визнано, що історико-культурні пам'ятки використовуються виключно з метою ідеологічного, морального, естетичного, культурно-екологічного виховання. Якщо виховна функція реалізується, то вона здатна сприяти процесам самоідентифікації, самоповаги та консолідації нації, що є надзвичайно важливими питаннями для сучасної України. Саме завдяки головній виховній функції пам'яток історії та культури, можливо досягти результату – світогляду суспільства. Одним із найважливіших стратегічних ресурсів для України є міжнародне співробітництво у справі збереження спадщини. Саме це повинно реалізовуватися у всіх можливих напрямках – починаючи від обміну досвідом у законодавчій сфері, у теорії і практиці охорони і реставрації пам'яток, і закінчуючи залученням громадськості і розвитком молодіжних програм в галузі охорони і популяризації спадщини [81]. Донесення інформації до молодого покоління про велику цінність пам'яток культури та природи, а також заохочення їх як майбутніх лідерів до активної участі у процесі охорони, збереження та популяризації всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – мета проекту, присвяченого 40-річчю прийняття Конвенції ЮНЕСКО щодо охорони всесвітньої культурної та природної спадщини. До речі, його презентація відбулася в Івано-Франківську у жовтні 2012 року[30].

Аналізуючи сьгоднішній прогрес державного управління у сфері охорони культурної спадщини можна помітити, що, норми законів, хоч і існують як такі, однак механізми їх реалізації, які повинні бути оформленими підзаконними актами - відсутні. А це, в свою чергу заважає імплементації таких норм, адже для прямої дії вони вважаються надто розпливчастими та нечіткими.

Отже, великою проблемою є відсутність чіткого визначення понятійного апарату з питань державного управління про охорону культурної спадщини, не належним чином сформовані принципи правового механізму, неточність встановлених організаційно-управлінських засад, недостатнє визначення джерел фінансування заходів з охорони культурної спадщини національного і локального рівнів тощо [67]. Крім того, присутні такі фактори як: недостатній контроль за дотриманням чинних норм закону, нормативно-правових актів та інших прийнятих рішень. Усі ці порушення законодавства з питань охорони та користування культурно-історичними об'єктами спадщини під час забудови різноманітних комерційних проектів стали надто системними в усіх регіонах нашої країни. Припустимо, що порушники припинять таку протиправну практику щодо об'єктів культурного та історичного значення, однак відсутні будь-які механізми щодо належної відповідальності. Все частішими стають ситуації, коли рішення державної влади в даній галузі не виконуються, виконуються несвоєчасно, або ж виконуються не в повному обсязі чи неналежним чином [63].

Розвиток системи державного управління у сфері охорони та збереження культурної спадщини має ряд позитивних факторів. Серед них можна виділити розбудову ефективної системи державних органів управління охороною культурної спадщини, пильний контроль держави за поверненням незаконно вивезених з України культурних цінностей

тощо. Однак державне управління головним чином орієнтує свої методи на централізацію та абсолютно бюджетне зберігання пам'яток культурної спадщини, що стає причиною їх неготовності функціонування в умовах ринкових відносин[72]

Крім позитивних факторів, існують і негативні. До них можна віднести відсутність спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони культурної спадщини, нечітка державна регіональна політика. Переглядаючи усю хронологію періоду розвитку системи державного управління культурною спадщиною спостерігається політична спрямованість державного управління, нав'язування культурних стандартів, уникнення автентичності, виключно вибіркоче зберігання пам'яток тощо.

Вагомою причиною неспроможності забезпечення належного державного управління є її централізація. Крім того, негативною є тенденція до зменшення (втрата, знищення, вивезення, розкрадання та приватне колекціонування) пам'яток[78]

Варто зазначити, що культурна спадщина є комплексом усіх матеріальних, нематеріальних, духовних, історичних та культурних досягнень людства. Багатоманітність культурної спадщини нашої країни є важливим елементом загальних світових здобутків культури. І тому, збереження таких значимих об'єктів є одним із найважливіших напрямів державної політики, а також фактором, відповідно до якого Україну оцінюють на європейському та світовому рівнях[15]. Оскільки державне регулювання у сфері культури створює умови для роботи суб'єктів та об'єктів управління в галузі, яка є важливою для держави і завдяки якій відбуватиметься розвиток системи управління в цілому, то систему державного управління культурною спадщиною можна оцінювати як комплекс заходів, які впродовж становлення державності були спрямовані на покращення державного управління та забезпечення умов

для роботи суб'єктів та об'єктів, а також управління в культурній політиці держави.

Система державного управління культурною спадщиною змінювалася залежно від історичного періоду. Вона могла включати в себе так чи інакше державну та громадську форми організації[87]. Кожна з цих форм відіграла важливу роль у створенні системи державного управління охороною культурної спадщини. Нині, у держави немає достатньо можливостей забезпечити всебічну та досконалу охорону культурної спадщини, і тому вирішити дане питання можливо лише за підтримки громадськості та приватного сектору. Державне управління охороною культурної спадщини працює задля однієї мети: збереження і збагачення надбання національно-культурного значення. Основними засадами державного управління у сфері охорони культурної спадщини вважаються захист та збереження культурної спадщини як базової складової національної культури. Збереження, відновлення та охорона історичного та культурного середовища є одними із найважливіших напрямів культурної політики нашої держави[17]. Через це, заради розвитку системи державного управління охороною культурної спадщини у подальшому, є потреба у розробленні нових завдань для них. І такі завдання мають зважати як на позитивний, так і на негативний досвід та повинні ґрунтуватися на принципах прозорості та співробітництва.

Отже, цивілізаційні зміни, через які з'явилися додаткові загрози для всесвітньої культурної спадщини, стали причиною підняття питань щодо проблем діяльності у культуроохоронній сфері, якими займаються міжнародні організації, а саме ЮНЕСКО. Актуальною є проблема захисту культурної спадщини в періоди стрімкої глобалізації та науково-технічного розвитку, адже спостерігалися нові протистояння та загрози для різноманіття в культурі та в культурних цінностях, в результаті чого

почалася еволюції форм та методів пам'яткоохоронної діяльності ЮНЕСКО. Саме тому, другим викликом, який набирає такої ж особливої актуальності можна назвати проблему співпраці України з ЮНЕСКО у сфері збереження і охорони культурної спадщини. Завдяки прийняттю Конвенції ЮНЕСКО про охорону світової культурної та природної спадщини у 1972 р. на світовому рівні було чітко затверджено та узгоджено процедуру збереження та актуалізації пам'яток культури і природи, які є частиною надбання універсальної культури людства і містять виняткове значення не лише для самої країни, на території якої вони знаходяться, але й для суспільства в цілому.

Україна в якості учасниці Конвенції ЮНЕСКО з 1988 р. взяла на себе відповідальність за забезпечення охорони об'єктів всесвітньої спадщини, розташованих на власній території. В цьому випадку великого значення набуває проблема розробки повної системи тих чи інших заходів, які зможуть поєднати внутрішній та міжнародний вектор діяльності держави щодо збереження й охорони культурної спадщини[45].

3. 2. Українські пам'ятки ЮНЕСКО у міжнародних відносинах

Об'єкти Всесвітньої культурної і природної спадщини, які входять до списку ЮНЕСКО, користуються неабияким інтересом та приваблюють велику кількість людей. Що як не унікальні природні і культурні об'єкти можуть нагадувати про багатство природи нашої країни, а також нескінченні межі можливостей людського розуму?

Українські пам'ятки ЮНЕСКО можна сміливо вважати невідривною частиною всесвітньої культурної спадщини усього людства, адже в них містяться ті важливі прояви культурної автентичності, які належать всім етносам нашої держави. Органи державної влади мають бути зацікавлені в тому, щоб забезпечити високий рівень охорони об'єктів культурної спадщини, адже міжнародне співробітництво у цій сфері є важливим та неодмінним елементом культурної політики нашої держави[26]

Створення практики у пам'яткоохоронній сфері на національному рівні є досить необхідним, зважаючи на те, що у нашої держави є об'єкти, які цього потребують: розкішна культурна спадщина, унікальна нематеріальна спадщина, об'єкти природи. Умовами для формування такої практики можуть бути якісне дослідження зарубіжного досвіду та включення прогресивних напрацювань в повсякденну пам'яткоохоронну і музейну справу. Наша країна має неабиякі можливості як для відновлення внутрішнього туризму, так і для приваблення іноземних туристів. Такі умови, в свою чергу, дозволяють влаштувати різного виду туристичні локації, що дасть можливість сталому економічному розвитку регіонів розвиватися.

Історико-культурна спадщина України є доволі багатоманітною, а її формування відбувалося під впливом різних народів та культур і потребувало чималих століть.

Україна має не тільки історико-культурні пам'ятки, але й унікальні природні ресурси. Коли мова йде про приваблення туристів до нашої країни чи інтеграції України до світової спільноти, варто пам'ятати про вагомую роль, яку відіграють культурні, історичні та природні пам'ятки, включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [44].

Станом на 2021 рік Україна налічує сім об'єктів, які входять до Списку всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО, що приблизно становить 0,62% від загальної кількості у світі [43]. Чотири із семи українських об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО розташовані виключно на території України. Решта - транскордонні номінації, до складу яких включені українські об'єкти.

Перша українська пам'ятка включена до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 1990 році на 14-й сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. У наступні роки цей список збільшувався (1998, 2005, 2007, 2011 та 2013 роки). [39].

В Україні дедалі спостерігається актуальність та інтерес до внутрішнього туризму. Все частіше можна помітити, як туристичні агенції організовують тури по країні або ж просто одноразові поїздки до популярних місць та місць важливого історичного значення.

Безліч українців залюбки їздять та здійснюють візити до історичних місцевостей, музеїв, купують сувеніри та навіть не проти інвестувати у економіку, яка будується та збагачується завдяки історичним мастикам, фортецям та паркам, що неабияк приваблюють туристів. Не слід нехтувати розв'язанням проблем інфраструктури (відсутність доріг, неякісний туристичний продукт, невідповідні готелі та кафе тощо). Без сумніву, вирішення таких проблем сприятиме не тільки позитивно впливати на соціально-економічний розвиток певної місцевості, а й бути рушієм сталого розвитку тих самих історико-культурних пам'яток.

Туристична привабливість пам'яток є лише одним з факторів, що визначають їхню економічну цінність[29].

Якщо мова йде про історичні середмістя, то в них завжди розвивалися малий та середній бізнеси, що впливають на місцевий бюджет(податки) та забезпечують людей робочими місцями. Сьогодні, підхід до ведення бізнесу є дещо іншим, він є творчим, а креативний кластер економіки знаходить свою реалізацію у історичних будівлях. Відновлення старих міських районів, інфраструктура яких вже прокладена дає можливість економити та не братися за нові території. Інвестори надають перевагу розвитку району з багатим історичним минулим або місцям в історичному центрі, аніж де-небудь.[79]. Досить непоганою стала ідея створення в Україні податку на нерухомість, адже завдяки неповторності та значущості історично багатій нерухомості наповнюватимуться місцеві бюджети. Жодне місто не може обійтися без таких історичних публічних просторів як майдани, вулиці чи сквери, адже саме вони є місцями проведення різних концертів, ярмарків, воркшопів чи виставок. Досить цікавим фактом є те, що історичні місцевості ніби несуть в собі своєрідну енергію, що й пояснює те, чому бізнес-інкубатори переважно виділяють собі унікальні споруди та місця з багатую історією.

Можливо причиною цьому є те, що будинки є не менш важливими ніж люди. Слід також згадати те, що компактні будівлі, тобто такі, що є зручними для людей та співвимірні вуличній місцевості – налаштовує тісну комунікацію. Саме через це в історичних районах економічно правильно розпочинати власну справу, що й безпосередньо пояснює те, що саме тут існує найорганізованіша та найжвавіша спільнота. Сильна та незалежна громада у змозі подбати про свій район самостійно, нести відповідальність, приваблювати не лише українських, а й закордонних туристів. [33].

Місця з багатою історією, які мають культурне значення вважаються гарантією сталого розвитку. Цікавим фактом є те, що якщо дивитися з боку екології, то найбільш «зеленою» будівлею є та, що вже побудована. В такому випадку немає необхідності у виробництві і транспортуванні будівельних матеріалів, які несуть велику шкоду; відсутня також потреба у придбанні нових земель природного чи сільськогосподарського призначення; історичні будинки поглинають менше енергії та мають менше викидів. А також вони, як правило, виконані з натуральних матеріалів, і тому менш негативно впливають на навколишнє середовище.

Крім того, історичні райони є більш мобільними та щільними, орієнтовані на пішоходів, що говорить про те, що використання авто та шкідливі викиди не будуть проблемою[9].

Роль історичних місць неможливо недооцінити, адже що як не вони демонструють нашу державну, громадську та національну самобутність. Та спадщина, залишена нам історією відображає культурний код та ідентичність нації в цілому, або ж окремого регіону, міста чи місцевості.

На незалежність та безпеку нашої держави безпосередньо впливає державна культурна політика, яка значною мірою є питанням стратегічної ваги. Пам'ятки історії, архітектура в цілому та колоритні місцевості встановлюють уявлення людей про гармонію та естетику чималої кількості поколінь, переналаштовують уклад життя людей, їх звичаї та світогляд нації та наступних поколінь. Націю можна самоідентифікувати, опираючись на історичні здобутки, розуміючи, обдумуючи та транслюючи їх у майбутнє. Саме завдяки цьому можна добитися невпинності та спадкоємності будівництва країни, суспільства, світу[1].

Повернення до минулих років, до пам'яті, що міститься у матеріальній об'єктах – різноманітні архітектурні споруди чи історичні місця, має сильний освітній та творчий потенціал. Це пояснюється тим, що досліджувати щось нове та знаходити корисну інформацію найпростіше у історико-культурних осередках, формування образу історичного героя найліпше вдається відвідуючи його місце. А подорожуючи визначними місцями країни можна зрозуміти створення окремих історичних явищ та менталітету народу, в кінці кінців, усвідомити втрату та пережити смуток цілого народу найглибше можна лише на місці самої трагедії[32].

Дійсно, історична архітектура та будівництво міст часто тісно пов'язані з такими категоріями як автентичність, культурна та історична цінність, ознайомлення зі здобутками творчого генія, зниклої цивілізації або національних меншин.

Отже, можна впевнено сказати, що Україна нині активно сприяє покращенню свого іміджу на світовій арені та піднесенню свого потенціалу у туристичній сфері завдяки збагаченню Списку культурної та природної спадщини ЮНЕСКО своїми культурними надбаннями. Наша держава намагається не просто продовжувати міжнародну співпрацю в пам'яткоохоронній сфері, а й ще більш активізувати себе у даній площині[6]. Це, зокрема, доводиться тим, що Україна здійснює забезпечення координації діяльності органів охорони культурної спадщини, науково-дослідних установ та громадських організацій щодо питань пов'язаних з участю у програмах ЮНЕСКО і міжнародному співробітництві в рамках ЮНЕСКО та розширення багатостороннього та двостороннього міжнародного співробітництва України у галузі культури[2].

Яскравим прикладом є результати 37-ої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО(м. Париж), де схвалення пропозиції України з

приводу включення до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО у 2014–2015 роках чотирьох ювілейних дат: 200-річчя від дня народження поета Тараса Шевченка (9 березня 1814); 150-річчя від дня народження поета Павла Грабовського (11 вересня 1864); 150-річчя від дня народження письменника Михайла Коцюбинського (17 вересня 1864) та 200-річчя від дня народження композитора Михайла Вербицького (4 березня 1815).

Вагомими доказами активізації українського співробітництва з ЮНЕСКО є нові номінації запропоновані Україні, які й були додані до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Як вже було зазначено, сім об'єктів в Україні, серед яких храми, давні ліси й історичний центр міста, належать до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Створений з метою конкурувати з собором Святої Софії в Константинополі, Київський собор Святої Софії (див. Дод. А) символізує «новий Константинополь», столицю християнського князівства Київського створений у 11 столітті в регіоні, який євангелізований після хрещення Святого Володимира у 988 році та інтелектуальний вплив Києво-Печерської лаври сприяли поширенню православної думки та православної віри в російському світі з 17 по 19 ст. Київ: Софійський собор і пов'язані з ним монастирські споруди, Києво-Печерська лавра представляють два видатні комплекси пам'яток культурної спадщини середньовіччя та раннього Нового часу (періодів Київської Русі та Гетьманщини).

Номінований об'єкт складається з двох окремих складових: Софійського собору та пов'язаних з ним монастирських споруд та монастирського комплексу Києво-Печерської лаври з церквою Спаса у Берестовому. Софійський собор, розташований в історичному центрі Києва, є однією з головних пам'яток архітектурного та монументального

мистецтва початку 11 століття. Собор був побудований за участю місцевих будівельників і візантійських майстрів за правління Великого київського князя Ярослава Мудрого як головний християнський храм столиці Київської Русі. Собор зберіг старовинні інтер'єри, а колекція мозаїк і фресок 11 століття унікальна своєю цілісністю. Серед його шедеврів – Пантократор, Богородиця Оранс, Причастя апостолів, Деїсис і Благовіщення. Архітектура та монументальне мистецтво собору справили великий вплив на архітектуру та оздоблення храмів Київської Русі. Навколо собору монастирські споруди 17-18 століть у стилі українського бароко. Архітектурний ансамбль включає дзвіницю, будинок митрополита, трапезну, Заборівські ворота, південну вхідну вежу, келії старост собору та духовну семінарію, обнесену кам'яною стіною. Протягом століть собор і монастирські споруди виражали неповторну гармонію архітектурних і природних форм, національного духу і займали значне місце в традиційному історичному ландшафті Києва. [7]

Києво-Печерська лавра (див.дод. А) -архітектурний ансамбль монастирських споруд, розташованих на плато з видом на правий берег річки Дніпро. Ансамбль формувався впродовж багатьох століть в органічному поєднанні з ландшафтом, виступає як загальна міська домінанта. Заснований святими Антонієм і Феодосієм у 11 столітті, монастир став визначним духовним і культурним центром, який зробив значний внесок у розвиток освіти, мистецтва та медицини. Архітектурний ансамбль Києво-Печерської лаври складається з унікальних наземних і підземних церков XI-XIX століть, у комплексі печер-лабіринтів, що простягаються понад 600 м, а також побутові та господарські споруди XVII-XIX століть. Архітектурний ансамбль набув свого сучасного вигляду в результаті будівельної діяльності XVII-XVIII ст., у період розквіту українського бароко. Основними пам'ятками

ансамблю Києво-Печерської лаври є Успенський собор, Троїцька надбрамна церква, Велика дзвіниця, церква Всіх Святих, Трапезна церква, монастирські оборонні стіни з вежами, печерні комплекси святого Антонія (Поруч) і Святої Феодосія (Далека) з надводними церквами, Хрестовоздвиженським і Різдом і Спаською церквою на Берестовому.

Собор Святої Софії та пов'язані з ним монастирські споруди, Києво-Печерська лавра є винятковим свідченням багатовікових візантійських культурних традицій сусідніх країн загалом і Київської Русі зокрема. Протягом століть вона мала великий духовний вплив у Східній Європі[3].

Другий об'єкт - історичний центр м. Львова включений до найпрестижнішого списку людства у 1998 р., сформувався у пізньому середньовіччі, де поселення існувало з V - VI ст. Львів процвітав як адміністративний, релігійний і торговий центр завдяки своєму сприятливому географічному положенню як для торгівлі, так і політичного розвитку.

За своєю міською структурою та архітектурою Львів - видатний приклад поєднання архітектурних та мистецьких традицій Східної Європи з традиціями Італії та Німеччини[16].

Політична та комерційна роль Львова привернула до нього увагу низки етнічних груп зі різними культурними та релігійними традиціями, які створили окремі, але взаємозалежні громади в межах міста, свідченням чого й досі слугують складові, що присутні в сучасному міському ландшафті.

Другий український номінований об'єкт (див. дод. В) складається з двох компонентів: основної території, що включає замок, його околиці та центр міста, та на південний захід - менша територія на горі Святого Юрія (див. дод. С)

Історичний центр Львова складається з низки окремих частин, що представляють різні етапи його розвитку. Високий замок (Високий замок) та Підзамче (територія навколо замку) є головною і найстарішою частиною міста. Він зберіг свій первісний рельєф з пагорбом, на якому розташований замок і низовиною, на якій у 13-17 ст. виникла система вулиць і площ. Свідченням своєрідної окупації території окремими етнічними спільнотами є збережені будівлі, зокрема мечеть, синагога та різноманітні культові споруди православної, вірменської та католицької церков[13].

Середмістя, або центр міста найбільшого розвитку набули у 14 ст., де сконцентровані добре збережені східноєвропейські міські будівлі, включаючи чимало монастирів і резиденцій епохи ренесансу та бароко, а також парки, розташовані на території середньовічних укріплень і новітніх споруди останніх двох століть. [72]

Геодезична дуга Струве (див. дод. D) - перша транскордонна номінація України включена до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 2005 р. Вона становить своєрідний ланцюг оглядових триангуляцій, що простягаються від Хаммерфесту в Норвегії до Чорного моря, через 10 країн, протяжність - понад 2820 км. Це точки огляду астронома Фрідріха Георга Вільгельма Струве, який представив перше в світі точне вимірювання довгого відрізка меридіана, проведеного впродовж 1816 - 1855 рр. Зазначений експеримент допоміг встановити розмір і форму планети, що стало важливим кроком у розвитку наук про Землю та топографічне картографування [73]. Зазначена транскордонна номінація - надзвичайний приклад наукового співробітництва вчених з різних країн світу у просуванні своєї країни. Під час номінування дуга Струве, що складалася з 258 основних трикутників з 265 точками головної станції включала 34 оригінальні станції з різними

маркуваннями, у вигляді просвердленого отвору у скелі, залізного хреста, піраміди або побудованих обелісків.

До відкриття геодезичної дуги Струве в Індії була виміряна дуга протяжністю близько 2400 км (завершена в 1845 р.). Струве, який працював у Дерптському університеті (зараз Тартуський університет в Естонії), вирішив, що він зуміє окреслити геодезичну дугу, що проходить через обсерваторію університету. Нова дуга значно довша ніж перша, згодом відома як Геодезична дуга Струве, була в кінцевому результаті створена шляхом з'єднання більш коротких дуг з південною, виміряною Теннером та розширення їх на північ і південь. Таким чином, дуга охоплювала лінію, що з'єднує Фугленес, поблизу Хаммерфесту в Північному Льодовитому океані, зі Старою Некрасівкою (Одеська область) на березі Чорного моря, на довжині понад 2800 км. Геодезична дуга Струве об'єднала десять країн: чотири точки в Норвегії, чотири - у Швеції, шість - у Фінляндії, дві - в Росії, три - в Естонії, дві - в Латвії, три - в Литві, п'ять - у Білорусі, одну - у Молдові та чотири - в Україні. В Україні геодезичні точки розташовані декількох областях: селах Катеринівка та Гвардійське (Хмельницька область), Стара Некрасівка (Одеська область), Гірники (Рівненська область) та Крупа і Гута-Камінська (Волинська область). [36].

Геодезична дуга Струве слугує надзвичайно позитивним прикладом обміну людськими цінностями у формі міжнародного наукового співробітництва, а також видатним прикладом технологічного ансамблю.

Вимірювання дуги Струве, результати її дослідження та світове визнання безпосередньо пов'язані з тим, що люди цікавляться своїм світом, його формою та розміром. Це пов'язано з теорією Ісаака Ньютона про те, що світ не є точною сферою [26].

Наступна транскордонна номінація України спільно зі Словачією - перший природний об'єкт Букові праліси Карпат та давні букові ліси, включена до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 2007 . (див. дод. Е). Зазначена номінація двічі була розширена завдяки долученню нових територій: 2011 р. - давні букові ліси Німеччини, у 2017 р. - 63 ділянки давніх букових лісів у 10 європейських країнах [42].

Це видатний приклад відносно непорушених букових лісів помірного клімату, що демонструють широкий спектр комплексних екологічних моделей і процесів чистих і змішаних насаджень європейського бука в різноманітних умовах навколишнього середовища. Непорушені в основному, складні ліси помірного клімату демонструють комплексні екологічні закономірності та процеси чистих і змішаних насаджень європейського бука через різноманітні градієнти навколишнього середовища, включаючи кліматичні та геологічні умови, що охоплюють майже всі регіони європейських букових лісів. Ліси протягнулися від прибережних районів до лінії дерев і включають найкращі приклади з ареалу європейського букового лісу. Бук є однією з найважливіших особливостей у помірному широколистяному лісовому біомі і видатним прикладом повторної колонізації та розвитку наземних екосистем і спільнот з часів останнього льодовикового періоду. Триваючу експансію бука на північ та захід із його початкових льодовикових притулків у східній та південній частинах Європи можна відстежити вздовж природних коридорів та сходів, що охоплюють континент. Домінування бука на великих територіях Європи є живим свідченням генетичної адаптивності дерева, процес, який триває й донині. [61]. Зазначена транскордонна номінація слугує яскравим прикладом зміцнення міжнародних відносин країн, букові ліси яких об'єднала номінація.

Резиденція митрополитів Буковини і Далмації у Чернівцях, включена до Списку ЮНЕСКО у 2011 р. (див. дод. F) - майстерна синергія

архітектурних стилів, побудована за проектом австрійського архітектора чеського походження Йозефа Главки, Будівництво тривало з 1864 по 1882 роки. Унікальний архітектурний комплекс виражає архітектурні та культурні впливи, починаючи з візантійського періоду і втілює потужну присутність православної церкви часів правління Габсбургів, що відображає політику релігійної толерантності Австро-Угорської імперії.

Архітектурний ансамбль складається з колишньої резиденції митрополитів з каплицею св. Іоана Сучавського; колишня семінарія і семінарська церква Трьох Святителів; колишній монастир з годинниковою вежею та ландшафтного парку. Резиденція з драматичним поєднанням архітектурних рекомендацій виражає культурну самобутність православної церкви 19 століття в Австро-Угорській імперії в період релігійної та культурної терпимості. [39].

Паркан, висотою з зовнішньої сторони майже 3 метри (2.7 метри) суттєво розділяє територію даного архітектурного ансамблю від історичного центру Чернівців. На цьому наполягав перший митрополит Буковини і Далмації Євген Гакман під час засідання комісії міністерства Культів, що відбувся у місті Відні. Паркан не тільки охороняє даний об'єкт спадщини, але й за допомогою своєї внутрішньої частини, яка є значно нижчою, стримує об'єм ґрунту, який створює перепад ландшафту[27].

Нині архітектурний ансамбль Резиденції митрополитів Буковини і Далмації визнається багатофункціональним комплексом, який виконує клерикальні, адміністративно-політичні, освітні і соціальні функції. Університет, який знаходиться в ньому став першим та єдиним в Україні і одним із шести у світі, що має подвійну функцію: освітня та наукова інституція й одночасно пам'ятка Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Резиденція складається з трьох корпусів: Митрополичий, Семінарський і Гостинний, в яких функціонують адміністрація

університету, географічний і філологічний факультети та дві церкви — Трьохсвятительська і Домова. На її території також розташований дендропарк з екзотичними рослинами, в якому 1937 р. встановлено погруддя архітектору Йозефу Главці. [42].

Неможливо не відмітити той неймовірно сильний емоційний вплив, що сприймається у всій повноті при відвідуванні комплексу Резиденції: одночасне відчуття величі, умиротворіння, піднесеного настрою. Велична ідея ансамблю і подальша її реалізація зумовили важливий геополітичний вплив Буковинської православної церкви та водночас, толерантність до релігій народів, які населяли Австрійську імперію[83].

Через два роки до Списку ЮНЕСКО включено відразу два номінації: українська - Античне місто-держава Херсонес Таврійський та його хора та транскордонна номінація сакрального будівництва - Дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі. [42 с.262]

На місці Херсонесу (див. дод. G) знаходяться залишки міста, заснованого дорійськими греками в 5 ст. до н. е. на північному березі Чорного моря. Він охоплює шість складових ділянок з міськими залишками та сільськогосподарськими угіддями, поділеними на кілька сотень хор, прямокутних ділянок однакового розміру. Ділянки підтримували виноградники, продукцію яких експортувало місто. На місці розміщено кілька комплексів громадських будівель і житлових кварталів, а також ранньохристиянські пам'ятки поряд із залишками поселень кам'яного та бронзового віку; римські та середньовічні баштові укріплення та системи водопостачання; надзвичайно добре збережені зразки насаджень виноградників та перегородок. Місто відоме як найпродуктивніший виноробний центр Чорного моря і залишалося центром обміну між Грецькою, Римською та Візантійською імперіями та населенням на північ від Чорного моря. Це видатний

приклад демократичної організації землі, пов'язаної зі стародавнім полісом, що відображає соціальну організацію міста.

Херсонес Таврійський є видатним свідченням обміну, який відбувся між Грецькою, Римською та Візантійською імперіями та населенням на північ від Чорного моря. Поліс і його хора виділяються тим, що зберігали вагому роль як центр міжкультурного обміну впродовж тривалого часу і протягом тисячоліть[30].

Розташована на східній околиці Центральної Європи, транскордонна номінація - Дерев'яні церкви Карпат України і Польщі налічує шістнадцять церков (по вісім у кожній країні), що побудовані з горизонтальних дерев'яних колод між 16-19 століттями громадами православного та греко-католицького віросповідання. Церква є свідченням чіткої будівельної традиції, що вкорінена в православному церковному дизайні, переплетеному з елементами місцевої традиції та символічними посиланнями на космогонію громад. Церква (Додаток Н) побудована на тристоронньому плані, увінчана відкритими чотирикутними або восьмигранними куполами. Невід'ємною частиною церкви є іконостасні ширми, внутрішні поліхромні оздоби та інші історичні меблі.[14]

Церква є винятковим свідченням виразної церковної будівельної традиції, яка ґрунтується на основних традиціях Православної Церкви, переплетених з місцевою архітектурною мовою. Конструкції та декоративні схеми характерні для культурних традицій мешканців Карпатського регіону та ілюструють множинність символічних посилань та сакральних значень, пов'язаних із традиціями. Церква - видатний зразок групи будівель традиційного зрубного типу, що є важливим історичним етапом архітектурного проектування Карпатського регіону. Базуючись на традиціях будівництва для православних церковних цілей, які були адаптовані відповідно до

місцевих культурних традицій, церква відображає сакральні згадки місцевих громад[33].

Отже, культурна спадщина та її збереження є обов'язковою частиною єдиного загальноєвропейського культурного процесу.

Україна, будучи європейською державою спільно з іншими країнами - членами ЮНЕСКО за допомогою власної культурної і природної спадщини та транскордонних номінацій робить усе можливе задля зміцнення міжнародної співпраці крізь призму загальної мети - охорони і збереження культурного надбання людства

Україна – країна, яка багата на культурні надбання та унаочнює сторінки своєї важкої та споконвічної історії. Культурна та історична спадщина нашої країни є моральним, прибутковим і суспільним внеском неймовірної цінності.

Майже півтори тисячі міст і селищ та близько 8 тис. населених пунктів України мають цінні об'єкти культурно-історичної спадщини. На державному обліку перебуває близько 140 тис. пам'яток, з яких пам'ятки археології - 49,8%, пам'ятки історії - 37% пам'ятки архітектури та містобудування - 11% та пам'ятки монументального мистецтва, науки і техніки, садово-паркового мистецтва - 2%. На базі комплексів пам'яток, що мають особливу культурну цінність в Україні діє 63 історико-культурних заповідника, третина з яких отримали статус національних[74].

Крім історико-культурного надбання є й природна спадщина, і вони разом вважаються головними критеріями національної самоповаги і гідної презентації нашої держави на міжнародному рівні. Охорона та збереження історичної та культурної спадщини має великий вплив на формування менталітету народу. Крім того, підтверджує наступництво споконвічних цінностей і звичаїв та створює базу для сталого розвитку суспільства. Завдяки збереженню та примноженню культурних

цінностей та надбань, які ми прийняли у спадок від минулих поколінь, можна спостерігати рівень зростання української культури та духовного розвитку суспільства.

Нематеріальна культурна спадщина є унікальним культурним явищем. Вона відіграє ключову роль у формуванні позитивного іміджу держави та сприяє підвищенню її туристичної та інвестиційної привабливості.

Одним з показників зрілості і розвитку суспільства є турботливе ставлення до історичних та культурних пам'яток. Україна акцентує неабияку увагу на забезпеченні відповідних умов для збереження і популяризації свого культурного надбання. Це пояснюється тим, що проблема збереження культурної спадщини і передача її наступним поколінням торкається не тільки певних держав, але й людства в цілому. Неможливо не згадати й проведену останнім часом в Україні роботу у сфері покращення системи охорони пам'яток культури. Завдяки цій роботі, наша країна змогла питання збереження національного надбання вивести на новий рівень[26].

Завдяки активізації співпраці з країнами, тобто міжнародному досвіду в цілому з'являються шанси підвищити рівень збереження пам'яток в нашій країні. Однак, країна має спиратися не тільки на світові досягнення у сфері збереження культурної спадщини, але й на власні. Оскільки саме національні культурні надбання, в першу чергу, визначають неповторний автентичний образ будь-якої нації та країни. Беручи до уваги той факт, що Україна є відносно новою демократичною європейською державою, роль національної культурної спадщини як частини культури нації в часи інтеграції та глобалізації має важливе значення.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна зробити однозначні висновки - діяльність ЮНЕСКО у сфері охорони, збереження і популяризації всесвітньої спадщини носить системний характер та сприяє співпраці країн-членів ЮНЕСКО. Різноманітні проекти, програми та заходи ЮНЕСКО, як у світі, так і в Україні несуть у собі гігантський потенціал для розвитку культурної спадщини загалом.

Співпраця українських міністерств зокрема Міністерства закордонних справ України та Міністерства культури і інформаційної політики з Центром Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО сприяє поглибленню взаємовигідних відносин і дає надію на те, що чимало пам'яток культури, що перебувають наразі у незадовільному стані спільними зусиллями будуть реконструйовані або ж реставровані із збереженням їх автентичності.

Чіткішими стали й пріоритети та завдання України у культурній сфері. Інформаційна політика в галузі культури, інтелектуального розвитку громадян тісно пов'язана з популяризацією в ЗМІ вічних цінностей, шедеврів вітчизняної та світової культури.

В умовах глобалізації популяризація світової культурної спадщини відіграє ключову роль у соціально-економічному та культурному житті суспільства. За допомогою корпоративних мереж та інформаційних систем координується робота різних державних структур та відомств. Велика увага приділяється гуманітарному та культурному співробітництву України з авторитетною міжнародною інституцією ЮНЕСКО. Наразі спостерігається посилення уваги цієї впливової організації до проблем культурного та соціального будівництва у нашій країні. Зростає потреба інформаційного обміну у сфері культури з

державами, в яких проживають українці, які не забувають свою історичну батьківщину.

Україна як і інші країни-члени ЮНЕСКО спільно з Центром Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО роблять усе можливе задля того аби внести вагомий вклад у справу миру та безпеки через заохочення міжнародного співробітництва у галузі освіти, науки та культури; забезпечення законності та справедливості, прав людини та основних свобод без різниці раси, статі, мови чи релігії згідно зі Статутом ООН.

Вагому роль у міжнародній співпраці відіграє Конвенція про збереження всесвітньої культурної і природної спадщини - найвідоміша конвенція ЮНЕСКО у сфері культури та захисту природних цінностей. Наразі її ратифікували 164 країни, тобто понад три чверті держав-членів ЮНЕСКО. В концепції зазначеної Конвенції закладена ідея: країни-члени ЮНЕСКО несуть спільну відповідальність за охорону і збереження всесвітньої спадщини, відзначену співдружністю держав як такі, що мають надзвичайну універсальну цінність. Ця концепція є новою у міжнародному праві. Конвенція має бути інструментом загальної відповідальності за цю спільну спадщину. Держави, які підписали її, добровільно зобов'язуються охороняти та зберігати всесвітню спадщину для всього людства в межах своїх кордонів, а також підтримувати інші держави у їхніх зусиллях з охорони спадщини. Але не лише держави, а й окремі громадяни є цільовою групою Конвенції.

Культурна і природна спадщина України активно залучається до світового культурного простору. Наша країна є повноправним членом таких авторитетних міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), Міжнародна Рада музеїв (ІКОМ), Міжнародна Рада з питань пам'яток та визначних місць

(ІКОМОС). Чимало унікальних пам'яток нашої держави перебувають під патронатом цих організацій.

Вагому роль у цих процесах відіграє Національна комісія України у справах ЮНЕСКО МЗС України. Особливо яскраво це проглядається в умовах сьогодення, адже з 2014 р. Україна все більше відчуває військову загрозу з боку РФ. Яскравим прикладом слугує анексія Криму та військові дії на Сході України.

Генеральний секретар ЮНЕСКО Одре Азуле на засіданнях Генеральної конференції ЮНЕСКО неодноразово піднімала питання щодо охорони і збереження культурної спадщини у Криму як об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Античне місто-держава Херсонес Таврійський та його хора, так і номінацій, що перебувають у попередньому списку ЮНЕСКО зокрема Бахчисарайський ханський палац, комплекс пам'яток 6-16 ст. Судакської фортеці та Мангул-Кале і Еске-Кермен.

Отже, впродовж історичного розвитку людство створювало та охороняло цінні матеріальні та нематеріальні об'єкти культури як сліди нашої загальної пам'яті. Історія нагадує нам про події, що знищили все те, чим жили наші предки. Війни, катастрофи, революції, зміна режимів, природні катаклізми – це завдало значної шкоди пам'яткам. Багато пам'ятників безповоротно загублено або серйозно пошкоджено.

Існує три основні функції безпеки та процвітання у даній галузі:

- Просвітництво та любов до історії, мистецтва, культури, а також усвідомлення важливості та необхідності збереження історичної та культурної спадщини.
- Пам'ятки архітектури містять світову історію, досвід попередніх поколінь, необхідний сучасному суспільству. Ця функція може

бути зrealізована за допомогою використання освітніх програм для різних вікових категорій.

- Об'єкти культурної спадщини мають естетичну привабливість і є свідками давно минулих епох, що робить їх привабливими для суспільства. Таким чином, це служить поштовхом для розвитку туризму та отримання матеріальних вигод.

Саме завдяки культурі та спадщині багатьом народам вдавалося зберегти власну самобутність. Руйнівна сила війн змела села та міста, але при цьому традиції продовжували жити та допомагали людям адаптуватись до нової реальності.

Духовна спадщина на сьогоднішній день вже визначила позиції Європейських держав на світовій арені, зокрема завдяки архітектурній та культурній спадщині. Ставлення до країн із розвиненою економікою базується на якості роботи законів та інших гарантів людських права і свободи, одним з яких і є можливість пізнання та занурення в історію своєї країни, відвідування визначних пам'яток, відпрацювавши при цьому на практиці правильного ставлення до даних місць та об'єктів.

SUMMARY

As a result of the research, unambiguous conclusions can be drawn - the work carried out by UNESCO on the protection, preservation and promotion of cultural heritage, has a very positive aspect. UNESCO projects and activities, both in the world and in Ukraine, have a huge potential for the development of cultural heritage in general.

The connection between the government of our country and this international organization, their mutually beneficial relationship, gives hope that many cultural monuments, which are now in a depressed state, will not disappear forever from the face of the earth, but will be reborn and rejoice in their beauty and greatness of more than one generation.

The priorities and tasks of our state in the cultural sphere have also become clearer. Information policy in the field of culture, intellectual development of citizens is closely linked with the promotion in the media of eternal values, masterpieces of national and world culture.

Today, the promotion of world cultural heritage is beginning to play a key role in the socio-economic and cultural life of society. With the help of corporate networks and information systems, the work of various government agencies and departments is coordinated. Much attention is paid to humanitarian and cultural cooperation of Ukraine with the authoritative international institute UNESCO. There is an increasing attention of this influential organization to the problems of cultural and social construction in our country. Exchanges and contacts in the field of culture, information and education at the international level are developing. There is a growing need for information exchange in the field of culture with the countries where Ukrainians live and Ukrainian monuments, as well as with countries that are the historical homeland of national minorities of Ukraine.

Thanks to the study, it is possible to draw unambiguous conclusions about the activities of UNESCO:

1. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization is an intergovernmental organization. Founded in 1946, UNESCO aims to contribute to peace and security by promoting international cooperation in education, science and culture; ensuring law and justice, human rights and fundamental freedoms regardless of race, sex, language or religion in accordance with the UN Charter. UNESCO has 183 member states, including Ukraine. The activities of the organization are funded by contributions from the member states of the organization.

2. The World Heritage Convention is the most famous UNESCO Convention in the field of culture and protection of natural values. So far, it has been ratified by 164 countries, ie more than three quarters of UNESCO member states. The concept of the World Heritage Convention is based on the idea that the contracting states are jointly responsible for the world heritage recognized by the Commonwealth of States as having an extraordinary universal value. This concept is new in international law. The Convention should be an instrument of general responsibility for this common heritage. The signatory states voluntarily undertake to protect and preserve the world heritage for all mankind within their borders, as well as to support other states in their heritage protection efforts. But not only states but also individual citizens are the target group of the Convention. Through community service and educational programs, world heritage must be introduced, first and foremost, by young people, as heritage that no one knows about will not be protected.

After the entry into force of the convention in November 1975, structures were gradually formed to implement it, involving various existing institutions outside UNESCO.

3. Cultural and natural heritage of Ukraine is actively involved in the world cultural space. Our country is a full member of such authoritative international organizations as the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), the International Council of Museums (ICOM), and the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). Many unique monuments of our state are under the auspices of these organizations. Modern domestic research is developing new methodological approaches to the protection of cultural and natural heritage, which correspond to the international level. In the perspective of Ukrainian heritage protection practice - preservation of unique territories with complex regeneration of historical and cultural monuments, traditional forms of management and nature management.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Blog Series: Why Do Old Places Matter? Режим доступу: <http://forum.savingplaces.org/blogs/forum-online/2016/03/30/blog-series-why-do-old-places-matter>
2. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro, 27.X.2005). <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/199.doc>. (Офіційний сайт Ради Європи)
3. Fendy Firmansyah Improvement of Involvement Society in the Context of Smart Community for Cultural Heritage Preservation in Singosari / 2016 - 503- 506 с. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.06.107> (дата звернення 03.10.2021)
4. Global Strategy. Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy>
5. International Cultural Tourism Charter. <http://www.international.icomos.org> (Офіційний сайт Міжнародної Ради з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS))
6. Karel Vasak's Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse / Spasimir Domaradzki, Margaryta Khvastova, David Purovac - №20, 2019. - с. 423-443. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12142-019-00565-x> (дата звернення 11.11.2021)
7. Kyiv: Saint-Sophia Cathedral and Related Monastic Buildings, Kyiv-Pechersk Lavra. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/527> (Last Accessed: 07.11.2021).
8. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

9. Roles of the World Heritage Centre and the Advisory Bodies. Режим доступу: <https://whc.unesco.org/archive/2010/whc10-34com-5Ce.pdf>
10. Thematic Indicators for Culture in the 2030 Agenda. Режим доступу: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/publication_culture_2020_indicators_en.pdf.
11. UNESCO moving forward the 2030 Agenda for Sustainable Development. Режим доступу: <https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/247785en.pdf>
12. UNESCO World Heritage Centre. Tentative Lists <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=ua> (Офіційний сайт Світової спадщини ЮНЕСКО)
13. Wolfensohn James D., Dini Lamberto, Bonetti Gianfranco Facco. Culture Counts: Financing, Resources, and the Economics of Culture in Sustainable Development. – Washington, D.C. : World Bank, 2000. – 315 p.
14. Wooden Tserkvas of the Carpathian Region in Poland and Ukraine. URL: <http://whc.unesco.org/en/list/1424> (Last Accessed: 07.11.2021).
15. www.heritage.com.ua (Офіційний сайт Наук.-досл. ін-ту пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури і туризму України).
16. www.heritage-institute.ru (Официальный сайт Рос. науч.- исслед. ин-та культурного и природного наследия имени Д.С. Лихачёва).
17. www.myslenedrevo.com.ua (Офіційний сайт групи «Мислене древо» – Українські інформаційні ресурси для освіти і науки).
18. Андрус Г. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) [Електронний ресурс] : сайт „Відлуння віків: український пам'ятко-охоронний інтернет-ресурс”. – Режим доступу: http://pamjatky.org.ua/?page_id=5728

19. Баланюк Ю. С. Політико-правові механізми формування і збереження об'єктів нерухомої культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. 20 с.
20. Босовська М.В. Інтеграційні процеси в туризмі : монографія / М.В. Босовська. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 832 с. ISBN 978-966-629-706-1
21. В.П. Нагірна інститут географії національної академії Наук України, Київ // Наукові засади територіальної організації суспільства у працях академіка М.М. Паламарчука та їх актуальність у сучасних умовах (до 100-річчя від дня народження) // удк 911. 3:910.1 // doi: 10.15407/ugz2016.04.003
22. Горбик В., Денисенко Г. Діяльність державних інституцій і громадських організацій з охорони культурної спадщини: історія, теорія, практик. Проблеми збереження історико-культурної спадщини Києва / Відп редактор Горбик В.О. Київ: Інститут історії України, 2009. 258 с.
23. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Звід пам'яток історії та культури України // Основи пам'яткознавства. — К., 2012. — С. 337.
24. Гріффен Л.О., Констатінов В.О., Тітова О.М. Пам'ятки техніки. — К., 2010. Анотація.
25. Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4 листопада 1966 року. Прийнята Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки та культури на її 14-ій сесії. // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/culture.shtml (дата звернення 25.10.2021).
26. Денисенко Г.Г. Военна історія України в контексті дослідження і збереження культурної спадщини. — К., 2011. — Анотація.

27. Другорядні і допоміжні території об'єкту ЮНЕСКО. Резиденція Митрополитів Буковини і Далмації та їх можливе пристосування до туристичної інфраструктури. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» | No 8 (вересень, 2021). Коротун І. В., Баланюк Ю. С. Режим доступу: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.09.2021.80>
28. Жукова О. В. Пам'ятки історії та культури України як специфічний вид культурної цінності / О. В. Жукова // Культура України : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. М. Шейка. – Х. : Харків. держ. акад. культури, 2011. – Вип. 33. – С. 169–175.
29. Загальна декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 // URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_20805/ (дата звернення 19.11.2021)
30. Збережена спадщина (Українському товариству охорони пам'яток історії та культури 40 років): зб. матеріалів і док. / упоряд.: Титова О. М., Пархоменко М. Т., Демиденко О. О. Київ. 2007. 280 с.
31. Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні. – К.: Нац. екол. центр України, 2010. – С. 59–67
32. Історія української культури. К., 2012. — Т. 5. — Кн. 3. — С. 7.
33. Ковпаненко Н. Г. Проблеми висвітлення мистецької спадщини у «Зводі Пам'яток історії та культури України». — К., 2011. — С. 7–10.
34. Ковпаненко Н. Г. Проблеми висвітлення мистецької спадщини у «Зводі Пам'яток історії та культури України». — К., 2011. — С. 7–10.

35. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972) // Україна в міжнародно-правових відносинах. – К., 1997. – Кн. 2. – 864 с
36. Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (Укладена в м. Парижі 16.11.1972) // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/heritage.shtml (дата звернення 25.10. 2021).
37. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
38. Концепція сталого розвитку України (проект від 30.04.1999). Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=5962&pf35401=6082 (Офіційний сайт ВРУ).
39. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С.І. (відповідальний редактор), Денисенко Г.Г., Івакін Г.Ю., Катаргіна Т.І., Ковпаненко Н.Г., Скрипник П.І., Тимофієнко В.І., Титова О.М., Федорова Л.Д. — К.: Інститут історії України, 2015. — 486 с.
40. Литовченко В. В. Роль ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини в Україні (1954–2010 рр.) автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2015. 20 с.
41. Мазуров Ю.Л. Природное и культурное наследие как фактор развития природопользования: вопросы методологии и практики управления: Автореф. дис ... д-ра геогр. наук: 25.00.24 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова – М., 2006. – 28

42. Марусик, Т., & Коротун, І. (2019). Архітектурне диво Чернівців. Architectural miracle of Chernivtsi. Чернівці: Букрек. <https://cutt.ly/qzZ0dMv>
43. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії «Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні.
44. Матеріали до багатотомного «зводу пам'яток історії та культури України» м. Севастополь. — К., 2014. — С. 3.
45. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (Прийнятий 16.12.1966 Резолюцією 2200 (XXI) на 1496-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН) // URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5429/ дата звернення 25.10.2021).
46. Нематеріальна культурна спадщина. 2015. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/391359.
47. Нудельман В., Санжаровський І. Розробка Стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики. – К.: Дата Банк Україна, 2009. – 232 с.
48. Олійник О. Проблеми формування національної політики України щодо культурної спадщини [Електронний ресурс]: сайт „Regional Co-operation for Cultural Heritage Development”. – Режим доступу: <http://rcchd.icomos.org.ge>
49. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14 лютого 1992 р. No 2117-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2117-12> (дата звернення: 18.09.2021).
50. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14 лютого 1992 р. No 2117-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2117-12> (дата звернення: 18.09.2021)

51. Основи пам'яткознавства. — К., 2012. — С. 5.
52. Пам'ятки історії і культури Вінницької області. Словникова частина. Вінниця, 2011. — Анотація.
53. Пархоменко Г.О. Моделі нових напрямів розвитку атласного картографування в Україні // Проблеми безперервної геогр. освіти і картографії: Зб. наук. праць. – Вип. 8. – 2008. – С. 223–228.
54. Пересадько В.А., Шпурік К.В. Застосування картографічного методу в процесі дослідження природної та історико-культурної спадщини // Проблеми безперервної геогр. освіти і картографії: Зб. наук. праць. Вип. 11. 2010. – С. 129–135.
55. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.
56. Поливач К.А. Культурна спадщина як чинник та ресурсна база розвитку туризму // Часопис соціально-економічної географії. – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2007. – С. 123–128.
57. Поливач К.А. Програмно-цільовий підхід у вирішенні проблем охорони та використання культурної спадщини України // Конструктивна географія: становлення, сучасні досягнення та перспективи розвитку: Тези доп. міжн. наук.-практ. конф. (28–29 квітня 2006 р.). – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2006. – С. 192–195. 172.
58. Поліменопуло Є. Культурна спадщина корінних народів та її художній вираз: «Локалізація» прав інтелектуальної власності та вимоги ЮНЕСКО // Право майбутнього: Інтелектуальна власність, інновації, Інтернет. 2018. №1.
URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnoe-nasledie-korennyh-narodov-i-egohudozhestvennoe-vyrazhenie-lokalizatsiya-prav-intellektualnoy-sobstvennosti-itrebovania> (дата звернення: 15.10.2021)

59. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини: Закон України від 9 вересня 2010 р. № 2518-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2518-17> (дата звернення: 27.09.2021)
60. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 р. № 224. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0224569-02#Text>
61. Про затвердження Порядку визнання населеного місця історичним: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.07.2006 р. № 909 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 27. – С. 51, ст. 1950.
62. Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1186 // Офіційний вісник України від 02.12.2011 р. – 2011. – № 91. – С. 126, ст. 3294
63. Про затвердження примірного зразка форми облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини: Наказ Міністерства культури України від 14 грудня 2012 р. № 1521. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/318477;jsessionid-7E78C90FF4E20FB28482C3DC95C896BC.app1 (дата звернення: 18.10.2021)
64. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/aws/show/2778-17> (дата звернення: 18.09.2021).
65. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III / Верховна Рада України. URL:

- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 20.09.2021).
66. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 18.05.2021).
67. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: Закон України від 6 березня 2008 року №132-VI // Відомості Верховної Ради України, 2008, № 16, ст.153.
68. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: Закон України від 06 березня 2008 р. 132-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/132-17> (дата звернення: 27.09.2021).
69. Про ратифікацію Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи: Закон України від 20.09.2006 р. № 165-V // Відомості Верховної Ради України, 2006, №45, ст.439.
70. Про результати аудиту ефективності використання коштів Державного бюджету України на збереження історико-культурної спадщини в заповідниках та здійснення заходів з її охорони, паспортизації, інвентаризації і реставрації – К.: Рахункова палата України, 2008. – 40 с.
71. Реалізація державної політики у галузі культури : аналітичний звіт за 2011 р. / Міністерство культури України. – К., 2012. – 80 с
72. Руденко Л.Г., Поливач К.А. Перспективні напрями атласного тематичного картографування України // Вісник геодезії та картографії. – 2011. – № 4. – С.10–15.
73. Савостіна Л.Є., Попельницький О.О. Проблеми формування державного реєстру нерухомих пам'яток України // Праці НДІ пам'яткоохоронних досліджень. – 2011. – Вип. 6. – С. 504–513.

74. Сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
75. Сербіна Н.Ф.,* Кучмій О.П «Актуальні проблеми міжнародних відносин». Випуск 100 (Частина I), 2011
76. Слі Б. Інтеграція у галузеву політику питань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: розвиток екологічного туризму в Україні // Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні. – К.: Нац. екол. центр України, 2000. – С. 59–67
77. Співробітництво України та ЮНЕСКО. URL: <https://unesco.mfa.gov.ua/ua/ukraine-unesco/cooperation> (Дата звернення: 27.09.2021)
78. Сташук І. Географія культурної і природної спадщини: програма для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – Жовтень (№ 39). – С. 6–16.
79. Сущинская М.Д. Культурный туризм: Учеб. пособие / СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 128 с
80. Топчієв О. Методологічні трансформації у сучасній географії // Часопис соціально-економічної географії. – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2007. – Вип. 2 (1). – С. 27–34.
81. Уряд ухвалив проект Закону України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства» [Електронний ресурс] : сайт „Міністерство культури України”. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/327286>
82. Філатова Н.В., Бузіна Д.М., Айтуганова Н.Л. Вплив статусу об'єкта всесвітньої спадщини на сам об'єкт та його безпосереднє оточення// Журнал Інституту Спадщини. 2019. №2 (17). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-statusa-obekta-vsemirnogo->

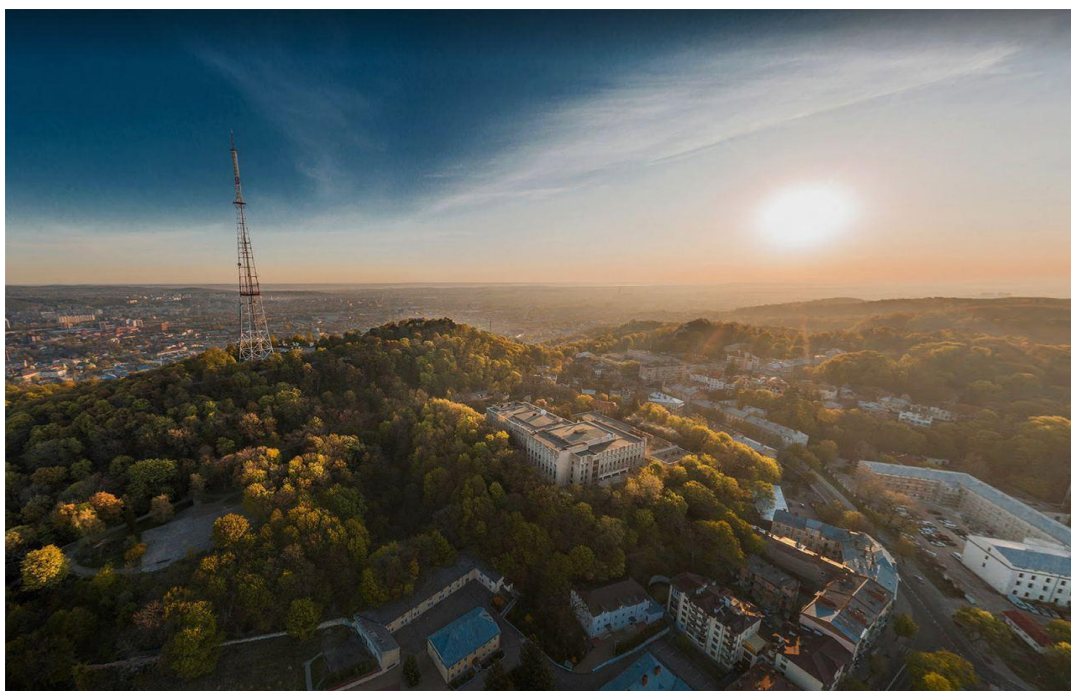
- naslediya-nasam-obekt-i-ego-neposredstvennoe-okruzhenie (дата звернення: 12.11.2020).
83. Філіпчук Н.О., <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-5-4> .
стаття “Архітектурне диво Чернівців - Пам’ятка ЮНЕСКО”
84. Холодок В.Д. Державне управління охороною культурної спадщини в Україні: стан і перспективи розвитку. Державне будівництво. 2011. No 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRNDeVu_2011_1_49 (дата звернення: 18.05.2018).
85. Худoley О.С. Актуальні проблеми пам'яткоохоронної справи в Україні на сучасному етапі. Гілея. 2011. Вип. 45. С. 163-167
86. ЮНЕСКО: офіційний сайт – URL: whc.unesco.org (дата звернення 30.08.2021).
87. Яхіна Т.Р. Економічна оцінка територіальних ресурсів історичних міст України (на прикладі історичного міста Полтави): Автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.10.01 / Харк. нац. академія міського господарства. – Харків, 2004. – 21 с

ДОДАТКИ

Додаток А. Собор Св. Софії і прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра

Додаток В. Львів – ансамбль історичного центру

Додаток С. Собор Святого Юра

Додаток Д. Геодезична дуга Струве

Додаток Е. Давні та споконвічні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи

Додаток Ф. Резиденція митрополитів Буковини і Далмації

Додаток Г. Таврійський Херсонес

Додаток. Н. Дерев'яні церкви карпатського регіону Польщі та України